การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น เพื่อศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับ การปลูกเรือนเขมร

อาจารย์ ศรัณยา หล่อมณีนพรัตน์
ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม
ภ.สถ.บ. (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
M.sci of Urban Environment Management

บทนำ

ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของการสร้างที่อยู่อาศัยในประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีอิทธิพลมาจากการปรับตัวตามภูมิประเทศ ภูมิอากาศซึ่งสะท้อนภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภูมิปัญญา แนวความคิดการปลูกสร้างเรือนและการใช้วัสดุพื้นถิ่นของแต่ละประเทศ กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นเขมรเป็นที่น่าสนใจค้นคว้าถึงภูมิทัศน์การอยู่อาศัยที่มีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งวิถีชีวิตพื้นถิ่นเช่นนี้ยังคงปรากฏในชุมชนที่อาศัยการทำเกษตรกรรม บทความจึงได้รวบรวมข้อมูล[1]เกี่ยวกับแนวความคิดการปลูกสร้างเรือนเขมรที่สะท้อนองค์ความรู้ของคนในอดีต ที่ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เช่น สภาพพื้นที่ ฤดูกาล ทิศทางแดด ลม ที่สะท้อนตามข้อห้ามและคติ มงคลต่างๆ เกี่ยวกับการปลูกเรือนโดยเปรียบเทียบกับคติความเชื่อในการปลูกเรือน ประเพณีการปลูกเรือนของไทย การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อไปสำหรับความเข้าใจภูมิทัศน์และเรือนพื้นถิ่นของเขมร และการศึกษาในอนาคตเพื่อเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ต่อไป

[1] ศึกษารูปแบบเรือนพื้นถิ่นและภูมิทัศน์ในบริเวณที่พักอาศัยของเกษตรกรชาวเขมรในบริเวณเกาะแด็ช (Koh Dach) จังหวัดกันดล (Kandal Province) ประเทศกัมพูชา สนันสนุนโดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัย ศรัณยา หล่อมณีนพรัตน์ ตุลาคม 2547-กันยายน 2548

การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

เพื่อศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือนเขมร

ลักษณะพื้นที่

พื้นที่ภาคกลางของประเทศเขมรกับพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยนั้นมีลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศที่คล้ายคลึงกันมากเพราะตั้งอยู่ในพิกัดทางภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกัน และด้วยลักษณะที่ตั้งบนที่ราบลุ่มมีแม่น้ำที่สำคัญคือแม่น้ำโขง ซึ่งเกิดแม่น้ำสาขาต่างๆบนพื้นที่ราบ พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเป็นที่ตั้งของชุมชน ลักษณะที่เหมือนกับภาคกลางของไทยอีกประการหนึ่งคือพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มน้ำจึงเป็นพื้นที่ทำนา หากดูจากภาพถ่ายดาวเทียมพื้นที่ริมแม่น้ำโขงในประเทศกัมพูชาที่ไหลผ่านที่ราบมีความคดเคี้ยวของทางน้ำ จึงเกิดทางน้ำที่ตัดกันตามธรรามชาติเกิดเกาะกลางแม่น้ำเช่นเดียวกับพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางของไทย ข้อที่แตกต่างกันที่เห็นได้ชัดคือแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำในระดับภูมิภาค ต่างจากแม่น้ำในภาคกลางของไทย ขนาดความกว้างของแม่น้ำโขงที่มีขนาดใหญ่กระแสน้ำที่ไหลแรงมากแม้จะผ่านบริเวณที่ราบ ดังนั้นตลิ่งมีความสูงชันมากและมีปริมาณน้ำในฤดูน้ำหลากมาก ทำให้เกิดการกัดเซาะตลิ่งและการเปลี่ยนแปลงทิศทางน้ำในที่ราบลุ่มภาคกลางของเขมร ซึ่งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและรุนแรงกว่าในที่ราบภาคกลางของประเทศไทย

นอกจากนี้ประเทศเขมรยังมีวัฒนธรรมและมีความเป็นอยู่ที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติ เช่น ลมฟ้าอากาศ การใช้ชีวิตที่อาศัยเกษตรกรรม ซึ่งลักษณะชีวิตแบบดั้งเดิมยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน รวมถึงการสร้างที่อยู่อาศัยและแนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกพื้นที่เพื่อการตั้งถิ่นฐานก็มาจากค่านิยม คติความเชื่อ วัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมด้วยเช่นกัน

คำว่าการตั้งถิ่นฐาน มีการนิยามโดย ศ. ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 62) ไว้ว่า

> ถิ่นฐาน หมายถึงพื้นที่หรืออาณานิคมบริเวณที่มนุษย์เลือกตั้งหลักปักฐานทำมาหากินและตำรงเผ่าพันธุ์เป็นการถาวร ไม่เคลื่อนย้ายเพราะอาณาบริเวณนั้นมนุษย์สามารถแสวงหาปัจจัยพื้นฐานในการครองชีพ เพื่อการดำรงอยู่และสืบลูกหลานได้ต่อไป หากมีปัญหาและอุปสรรคแห่งธรรมชาติก็อยู่ในวิสัยและมีภูมิปัญญาที่จะแก้ปัญหาของตัวได้

จึงเห็นได้ว่าลักษณะการมีชีวิตตั้งแต่อดีตของชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำต้องมีปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ซึ่งสะท้อนในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ต้องมีการปรับตัวกับน้ำหลากของแม่น้ำ บ้านเรือนจึงต้องยกใต้ถุนสูง เช่นเดียวกับการวางเรือนให้สอดคล้องกับภูมิอากาศที่ได้รับลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้พื้นที่

ภาคกลางของเขมรมีฝนตกตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนตุลาคม พื้นที่ลุ่มภาคกลางของเขมรจึงเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศเช่นเดียวกับพื้นที่ลุ่มภาคกลางของไทย

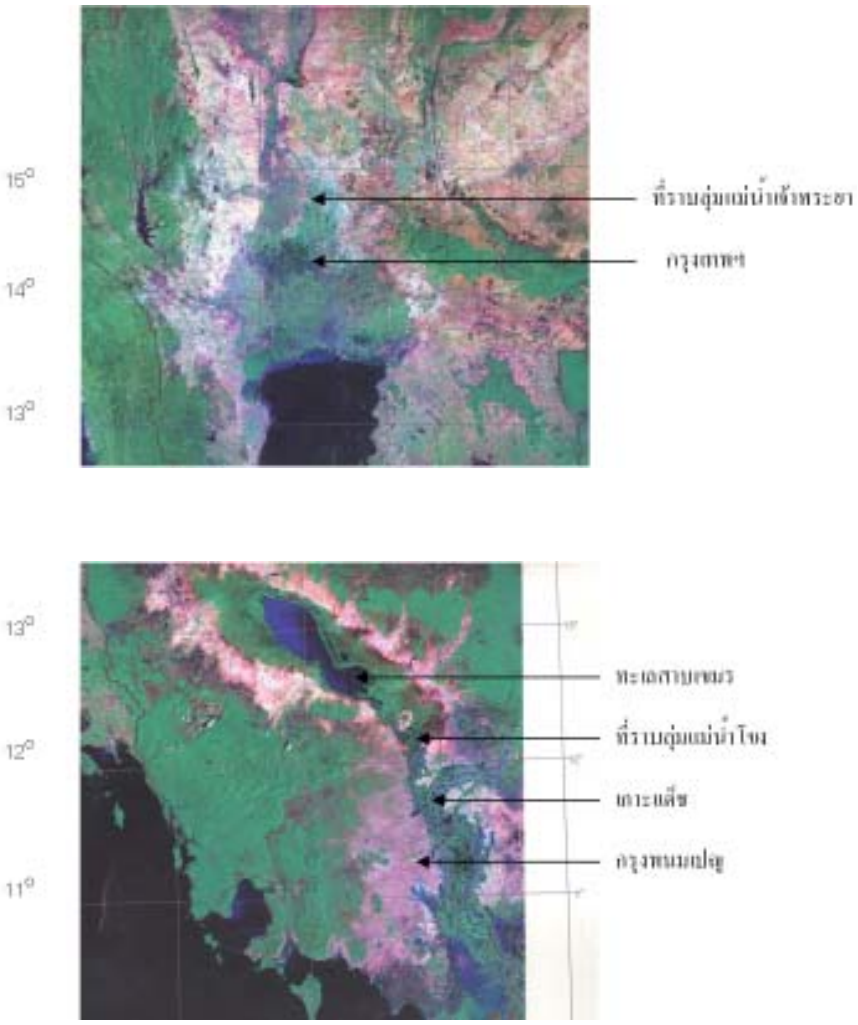

ภาพที่1 ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยกับประเทศเขมร (ที่มา GISTDA , 2001)

การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

เพื่อศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือนเขมร

ชุมชนเขมรส่วนใหญ่บ้านเรือนไม่ตั้งอยู่บริเวณท้องนาแต่จะแยกมาตั้งชุมชนในพื้นที่ราบใกล้กับพื้นที่สวนปลูกผลไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว (Chheng, 1996) ลักษณะเช่นนี้ตรงกับการตั้งชุมชนในเขตที่ลุ่มทั่วไป รวมทั้งพื้นที่ลุ่มภาคกลางของไทยที่ชุมชนตั้งใกล้ทางน้ำเพื่อการสัญจร โดยมีบ้านเรือนปลูกสร้างตามแนวแม่น้ำ พื้นที่ถัดจากชุมชนออกไปเป็นสวนและพื้นที่นาจะอยู่ถัดจากพื้นที่สวนออกไปอีก (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544)

บทความนี้จึงต้องการสะท้อนบ้านเรือนแบบเขมรที่มีพื้นฐานการอยู่อาศัยในระบบเกษตรกรรมเพื่อเป็นตัวอย่างเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับคติความเชื่อ แนวความคิดการอาศัยร่วมกับภูมิทัศน์แบบพื้นถิ่นที่ปรับตัวได้กับสภาพแวดล้อม ในบทความมีการศึกษาในระดับบ้านเรือน ซึ่งคำว่าบ้าน และเรือนนั้นมีความหมายต่างกันดัง ศ. ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 62) ได้กล่าวไว้ว่า

> บ้านเรือนเป็นสองสิ่งที่ผูกพันใกล้ชิดกันมาก โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่เป็นสังคมเกษตรกรรม บ้านหมายถึง คุ้มบ้าน...ครัวเรือนมาอยู่รวมในละแวกเดียวกัน...ส่วน เรือน หมายถึง ครัวเรือนที่มีพ่อ แม่ ลูก และเครือญาติชั้นสนิท ได้แก่ ปู่ย่าตายาย พี่น้อง...อีกความหมายหนึ่งที่เป็นกายภาพ เรือน หมายถึง ตัวอาคารที่ประกอบขึ้นเป็นที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัวที่อยู่กินด้วยกันเป็นประจำ

พระยาอนุมานราชธน (2531: 74) ก็ให้ความหมายของคำว่าบ้านและเรือนในประเพณีปลูกเรือนไว้ว่า

> กล่าวถึงเรือนแล้วไม่กล่าวถึง บ้านก็ไม่ดูไม่ครบเรื่องของการสร้างบ้านปลูกเรือน บ้านคือพื้นที่ซึ่งกันไว้ปลูกเรือนสำหรับอยู่ มีบริเวณเป็นเขตโดยรอบ เพราะฉะนั้นบ้านจึงเป็นที่อยู่ทั้งหมดรวมทั้งตัวเรือนและสิ่งปลูกสร้างอื่นๆด้วย นี่พูดเฉพาะรายครัวเรือน ถ้าหลายครัวเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นเรือนมากหลังก็เป็นบ้านเหมือนกันหรือเรียกให้เต็มอย่างที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ว่าหมู่บ้าน ในคำพูดจึงใช้ว่า สร้างบ้านปลูกเรือน แต่ที่ใช้คำว่าปลูกบ้านแทนคำว่าปลูกเรือนเห็นจะเข้าใจความหมายของคำว่าบ้านและเรือนเคลื่อนไป [u74]

ในบทความนี้จึงต้องศึกษารวมถึงพื้นที่ของบ้านซึ่งปรากฏสภาพภูมิทัศน์โดยรอบและรวมถึงเรือนที่เป็นที่พักอาศัยของคน เพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์และลักษณะการใช้พื้นที่ทั้งในเรือนและนอกเรือน รวมทั้งคติความเชื่อต่างๆ

ที่มาของข้อมูลด้านเอกสาร

บทความนี้ได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารที่เป็นภาษาเขมร แต่เป็นที่น่าเสียดายที่องค์ความรู้เกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นของเขมรในประเทศไทยนั้นไม่มีการศึกษามาก่อน และในเขมรก็ไม่มีเอกสารที่สมบูรณ์เนื่องจากการปกครองและภาวะสงคราม[2]ทำให้องค์ความรู้หลายอย่างไม่ได้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะเอกสารด้านวิชาการ ส่วนองค์ความรู้พื้นถิ่นก็มีเพียงคนเฒ่าแก่ที่มีจำนวนไม่มาก ซึ่งต้องมีการศึกษาในอย่างลึกซึ้งต่อไป บทความนี้จึงได้เพียงรวบรวมเอกสารที่สามารถสืบค้นได้ในปัจจุบัน (ไม่รวมถึงเอกสารเก่าหรือวรรณกรรม) เพื่อสรุปข้อมูลที่แสดงถึงลักษณะการสร้างเรือนพื้นถิ่น การตั้งถิ่นฐาน รวมถึงคตินิยมที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมการอยู่อาศัย เพื่อเป็นประโยชน์ในการเก็บข้อมูลภาคสนามและพัฒนาบทความต่อไป

เอกสารเท่าที่สืบค้นได้มี 3 เล่ม[3]และ 1 บทความ[4] ซึ่งทั้งหมดเขียนขึ้นหลังปี คริสตศักราช 1996[5] มีเล่มหนึ่งจัดทำโดยหน่วยงานของรัฐบาล คือ Department of Conservation, Ministry of Royal Palace เป็นเอกสารประกอบนิทรรศการของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเขมร (ภาษาเขมร) ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับประเภทของเรือน โดยแบ่งเรือนเป็น 5 ประเภท (คือ Khmerแบบเขมร Rong แบบโรง Rong Duol แบบโรงโดล Rong duong แบบโรงเดงือง Kantaing แบบกันตัง และ Pid หรือ Bid แบบปิด) และมีการจำแนกประเภทเรือนดังกล่าวตามยุคสมัยการปกครองของกษัตริย์แต่ละพระองค์ และแสดงลักษณะการต่อเติมเรือน มีภาพร่างรูปด้าน ผังพื้นประกอบ และแสดงคติการปลูกเรือนและพิธีการแต่งงาน ส่วนอีกสองเล่มเขียนโดยสถาปนิกชาวเขมร เล่มหนึ่งจัดทำให้ UNDP (United Nation of Development Program)เป็นภาษาฝรั่งเศสเขียนโดย Mr.Thong ly Chhemg มีการสรุปประเภทเรือนเพียง 3 ประเภทหลักเท่านั้น (คือ แบบโรงเดงือง แบบกันตัง และแบบปิด) มีการอธิบายการเลือกที่ตั้ง ลักษณะการวางตำแหน่งเรือนและแปลงที่ดินบ้างเล็กน้อย อีกเล่มหนึ่งเขียนโดยสถาปนิก Mr. Lem Try เป็นภาษาเขมรมีการแบ่งประเภทเรือนเป็น 4 แบบ (คือ แบบเขมร แบบโรง ซึ่งรวมแบบโรงโดลและแบบโรงเดงือง แบบกันตัง และแบบปิด) มีการรวบรวมคติความเชื่อ

---

[2] ในยุคเขมรแดง (ประมาณ 1970-1980) คนมีการศึกษาถูกกำจัดและประชาชนทุกคนต้องเป็นชาวนาไม่อพยพไปชนบท คนที่มีความรู้เรื่องช่าง การปลูกเรือนในปัจจุบันจึงมีจำนวนน้อย

[3] 1.Khmer habitat, Department of conservation ,Ministry of Royal Palace, 2000 (ภาษาเขมร),2. Mission report;topology of Khmar habitat, Thong ly Chhemg, UNDP, 1996(ภาษาฝรั่งเศส)3. Habitat ,Lem Try, 1999 (ภาษาเขมร)

[4] ได้รับความอนุเคราะห์จาก อ.ดร. ใกล้รุ่ง อามระดิษ บทความ " House Building"by Mr.Srei U, Ly Dauanvuth and Ingrid Muan, editors. Cuultures of Independence.Phnom Penh:Reyum Institute of Art and Culture,2001

[5] องค์การสหประชาชาติเข้ามาจัดการการเลือกตั้งครั้งแรกในประเทศกัมพูชาในปี 1992 หลังจากยุติสงครามภายในประเทศ

เพื่อศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือนเขมร

เกี่ยวกับการปลูกเรือน การจัดพื้นที่ และให้สาระสำคัญเกี่ยวกับพิธีแต่งงานกับการปลูกเรือน และในส่วนท้ายเล่มการสัมภาษณ์ช่างพื้นบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกเรือน คือ ช่าง Eang Seang (น่าจะเป็นช่างปลูกเรือนและหมอดู) ที่แสดงส่วนประกอบของเรือน มาตราส่วนขนาดของเรือน และมีการแบ่งช่วงเวลาการสร้างเรือนตามยุคสมัยของกษัตริย์

ส่วนบทความของ Mr.Srei U ซึ่งเป็นเอกสารต้นฉบับที่เก่าที่สุดเท่าที่สืบค้นได้ ซึ่งเขียนเป็นภาษาเขมรพิมพ์ใน Kambujasuriya เดือน พฤศจิกายน ค.ศ.1954 เป็นบทความที่ได้รางวัลจาก Committee on Khmer Traditions and Customs of Buddhist Institute และได้เรียบเรียงสองภาษาคือ ภาษาเขมรและภาษาอังกฤษโดย Ly Dauanvuth and Ingrid Muan และส่วนท้ายนำภาพประกอบเรือนต่างๆจาก Madeleleine Giteau's[6] (ซึ่งได้แสดงในภาคผนวกของบทความนี้) ผู้เรียบเรียงได้ตั้งข้อสงสัยว่าผู้เขียนงานต้นฉบับอาจมีความเข้าใจความคลาดเคลื่อนในการเรียกเรือนแบบ โรงเดงืองและแบบโรงโดล แต่ในเอกสารมีการจำแนกอาคารที่เพิ่มเติมจากเอกสารที่ได้กล่าวข้างต้น คือ Keng หรือ Kut Keng กุฏิเก็ง เรียกอาคารในวัดที่มีรูปหลังคาซ้อน (ภาพในภาคผนวก) และ Ho^tel house คือ อาคารยุคหลังที่มีการสร้างด้วยอิฐและคอนกรีต นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความเชื่อเรื่องทิศมงคลกับพิธีกรรมต่างๆ และทิศในการกำหนดห้องต่างๆ ในผังเรือน โดยคติความเชื่อการปลูกเรือน ข้อมูลได้จากคำบอกกล่าวของคนเฒ่าคนแก่และจากประสบการณ์ของผู้เขียนเอง

เป็นที่น่าสังเกตว่าเอกสารทุกเล่มแบ่งประเภทเรือนไม่เท่ากันและสองเล่มที่มีการกล่าวถึงประเภทเรือนที่แบ่งตามช่วงสมัยการปกครองของกษัตริย์ก็เป็นช่วงเวลาที่ไม่ตรงกัน เอกสารของราชการเขียนเริ่มแบ่งเรือนแบบเขมร[7] ว่ามีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 ในสมัยของพระทอง(PrahThong) หรือพระโกมล (PrahKomorn) แต่อีกเล่มหนึ่งกล่าวว่าเรือนแบบเขมรเริ่มตั้งแต่สมัย นักองค์ด้วง ซึ่งตรงกับศตวรรตที่18 (หรือตรงกับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นของไทย) ส่วนบทความของ Mr.Srei U ก็ไม่ได้จำแนกเรือนตามช่วงเวลาได้อย่างละเอียด เพียงแต่กล่าวว่า ตั้งแต่สมัย Angkor อังกอร์ (เริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 13) จนถึงสมัยกษัตริย์ Suramarit (ค.ศ.1955-1966) คนเขมรนิยมปลูกบ้านแบบ โรงโดล เกียงและแบบเขมร ซึ่งน่าจะหมายความว่าแบบกันตังและแบบปิดน่าจะเกิดขึ้นภายหลัง

---

[6] จาก Un cort traite' d' architecture cambodgeinne moderne (Art Asaintiques 1971 Vol.XXIV)

[7] เรือนแบบเขมรมีหลังคาทรงจอมแหคล้ายเรือนไทยภาคกลาง

ดังนั้นในบทความนี้จึงไม่สรุปการจำแนกเรือนเขมรตามรัชสมัยดังกล่าวและไม่สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เนื่องจากไม่มีความสามารถวิเคราะห์และศึกษาได้ลึกซึ้ง นอกจากนี้มีเอกสารเพียงเล่มเดียวที่มีการสัมภาษณ์ช่างพื้นบ้านและให้ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อมากกว่าเล่มอื่นๆ ซึ่งเป็นข้อมูลที่น่าสนใจมาก แต่อย่างไรก็ตามเอกสารทุกเล่มที่กล่าวมาข้างต้นไม่มีการวิเคราะห์เหตุผลที่มาของคติความเชื่อเหล่านั้น อย่างไรก็ตามเอกสารทั้งหมดนี้มีความสำคัญต่อการศึกษาต่อไปในอนาคต เพราะเป็นแหล่งอ้างอิงที่สำคัญเท่าที่มีการบันทึกในปัจจุบัน แต่เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถค้นคว้าเอกสารเก่า เช่น บันทึกใบลาน หรือเอกสารเชิงวรรณคดี และประวัติศาสตร์ด้วยข้อจำกัดด้านภาษาและการเข้าถึงข้อมูล และถึงแม้ว่าเขมรจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน เช่น จาม เวียดนาม จีน ไท (ในพื้นที่ภูเขา) แต่คนส่วนใหญ่เป็นชนชาติเขมร บทความนี้จึงไม่สามารถครอบคลุมลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์เหล่านั้นได้ ข้อมูลที่ได้จากการแปลจากเอกสารครั้งนี้ทำให้เกิดคำถามและประเด็นที่น่าสนใจเพื่อการวิเคราะห์ถึงเหตุผล ความหมายและที่มาของแนวความคิดเกี่ยวกับการวางผังบริเวณและการปลูกสร้างบ้านเรือน ซึ่งหลายประเด็นเหมือนคติการปลูกเรือนของไทย บทความนี้จึงได้เทียบแนวความคิดและที่มาของคติเหล่านั้นกับคติของไทยโดยอาศัยการอ้างอิงจากหนังสือประเพณีการปลูกสร้างเรือน ของพระยาอนุมานราชธน (ที่ได้วิเคราะห์คติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือนตามตำราพรหมชาติ) ซึ่งเป็นเอกสารที่เป็นที่ยอมรับในด้านสถาปัตยกรรมไทย และได้สอบถามเพิ่มเติมจากนักวิชาการชาวเขมรและชาวไทย[8] ในบางประเด็นที่สามารถหาคำตอบร่วมกันได้ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1 ลักษณะทั่วไปของเรือนเขมร

ลักษณะเรือนเขมรจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดพระแก้ว ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา จะเห็นลักษณะบ้านเรือนและชุมชน การใช้วัสดุก่อสร้างใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น แฝก หญ้าคา ไม้ บรรยากาศโดยรอบ เช่น ต้นไม้ การสัตว์เลี้ยง ตัวอาคารที่มีลักษณะโปร่ง เช่น ศาลา ใต้ถุน ซึ่งสอดคล้องกับภูมิอากาศแบบร้อนชื้นเช่นเดียวกับเรือนพื้นถิ่นในภูมิภาคนี้

[8] ขอขอบคุณอาจารย์ ผศ. ดร.พรพรรณ ฟูตระกูล ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ อาจารย์ ดร.ใกล้รุ่ง อามาระดิษ อาจารย์ผู้สอนวิชาภาษาเขมร ประจำภาคและวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณรัฐพล ศิลปอาชา แปลภาษาเขมรในความหมายทางสถาปัตยกรรม คุณ Somethearith Din ช่วยหาเอกสารตนฉบับและแปลเป็นภาษาอังกฤษ

การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

เพื่อศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือนเขมร

ภาพที่2
ลักษณะบ้านเรือนเขมรจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดพระแก้ว กรุงพนมเปญประเทศกัมพูชา (ที่มา Lem Try, 1999)

ลักษณะทั่วไปของเรือนเขมรสร้างด้วยไม้ ไม้ไผ่ ใบจากและหญ้าแฝก อาคารยกเสาลอย และมีตอหม้อวางบนดินเพื่อกระจายน้ำหนักลงสู่พื้นดิน การปลูกสร้างบ้านมีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้แนะนำและทำพิธีกรรม เพื่อกำหนดพื้นที่ในการเลือกที่ตั้งและการจัดวางอาคาร เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย

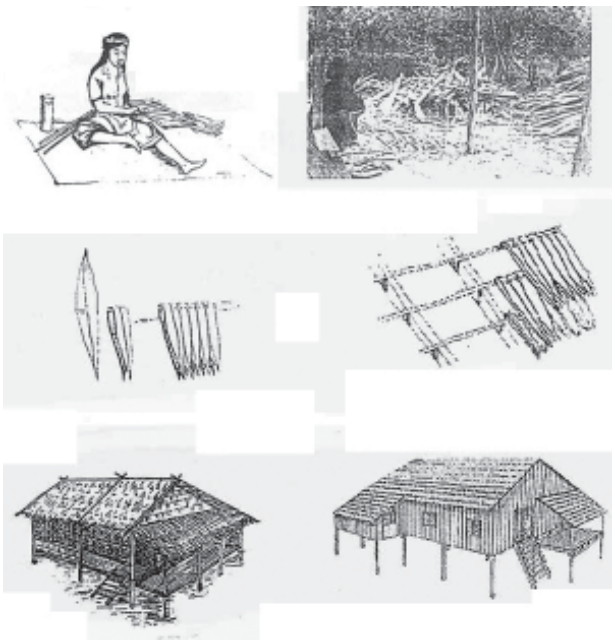

ภาพที่3
แสดงวัสดุพื้นถิ่นได้แก่ แฝก จาก ไม้ ใช้ก่อสร้างบ้านเรือน (ที่มา Lem Try, 1999)

การก่อสร้างเรือนเขมรปรากฏความเชื่อเรื่องโชคราวจนถึงปัจจุบัน ด้วยการใช้ผ้ายันต์เพื่อความเป็นมงคลกับผู้อยู่อาศัยโดยวางผ้ายันต์บนอกไก่ด้านหน้าของเรือนตั้งแต่เริ่มก่อสร้าง นอกจากนี้การเชื่อตัวเลขมงคลในการก่อสร้างก็ปรากฏโดยการกำหนด ขนาด วัสดุ จำนวน สัดส่วนต่างๆ เช่น ขนาดของหน้าไม้ จำนวนขั้นบันได ความกว้างและความยาวของเรือน รวมถึงข้อห้ามที่อธิบายความหมายเพื่อความเป็นมงคลและปัดเป่าความชั่วร้าย กฎเกณฑ์เหล่านี้เกี่ยวข้องกับตำแหน่งการปลูกเรือน การปลูกต้นไม้ในบ้าน การเลือกหาวัสดุ แม้ปัจจุบันคติความเชื่อเหล่านี้ยังไม่สามารถอธิบายเหตุผลและที่มาได้จากเอกสารอ้างอิงของเขมรโดยตรง แต่บทความนี้พยายามเสนอประเด็นและข้อสันนิษฐานขั้นต้นเพื่ออธิบายถึงเหตุผลของกฎเกณฑ์ดังกล่าว โดยสรุปได้ดังนี้

2 รูปทรงและการจำแนกลักษณะเรือนเขมร

โดยทั่วไปการจำแนกเรือนพื้นถิ่นนั้น น่าจะมาจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ถิ่นที่อยู่อาศัย ภูมิภาค วัสดุ หรือ ฐานันดร เป็นต้น จากเอกสารเท่าที่สามารถสืบค้นได้นั้น มีการจำแนกเรือนเขมรที่แตกต่างกัน บางตำราแบ่งกลุ่มตามระยะเวลาในช่วงสมัยของพระมหากษัตริย์ที่ปกครองประเทศ ดังที่กล่าวในตอนต้นเกี่ยวกับที่มาของเอกสาร พบว่าเอกสารที่ทำโดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกัมพูชากับเอกสารของสถาปนิกชื่อ Mr. Lem Try มีความคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับยุคการปกครอง ดังนั้นในบทความนี้จึงจำแนกเรือนตามรูปลักษณ์ภายนอกที่ปรากฏตามเอกสารอ้างอิง โดยดูจากลักษณะที่แตกต่างของรูปทรงของหลังคาในการจำแนกเพื่อความเข้าใจง่าย โดยไม่อ้างอิงถึงช่วงเวลาตามประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

2.1 หลังคาทรงจอมแห ภาษาเขมรเรียกว่า Khmer House (เรือนแบบเขมร)

มีลักษณะเด่นเป็นบ้านที่มีหลังคาสูงทรงจอมแหและชันคล้ายกับเรือนไทยภาคกลาง เรือนแบบเขมรมีขนาดความกว้าง 1 ช่วงเสา ชั้นบนมีพื้นที่หลักแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ห้องนอน 2 ห้องและห้องโถงขนาดใหญ่ หากมีการแต่งงานและต้องการขยายเรือนก็อาจต่อเติมจากส่วนโถงออกไป 1 ช่วงเสา ทางด้านกว้างรวมเป็น 3 ช่วงเสา แต่ส่วนใหญ่จะไม่ต่อเติมมากกว่า 1 ครั้ง

หากบ้านใดมีการเก็บข้าวไว้ใต้ถุนเรือน (ภาษาเขมรเรียกว่า Lveng ChongRong) พื้นเรือนจะสามารถต่อกับใต้ถุนที่เก็บข้าวทำให้พื้นที่ภายในเรือนมีห้องเพิ่มขึ้นรวมเป็น 5 ช่วงเสา ดังภาพ

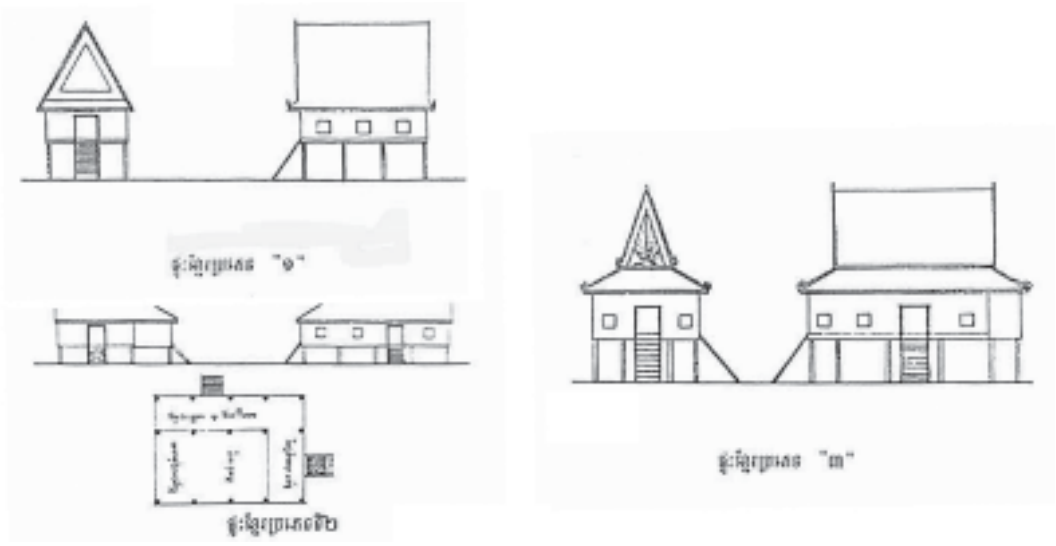

ชุดภาพที่4 แสดงเรือนแบบเขมรและส่วนต่อเติม (ที่มา Ministry of Royal Palace,2000)

2.2 ลักษณะหลังคาทรงจั่ว ภาษาเขมร เรียกว่า Rong House เรือนแบบโรง ปัจจุบันเรียกว่า Kantang House เรือนแบบกันตัง

ลักษณะเด่นคือหลังคาสั้นและมุมเอียงแบบหลังคาจั่วแต่ไม่ชันเท่ากับแบบเขมร การก่อสร้างจึงประหยัดเพราะใช้ไม้ชายคาน้อยกว่า มีลักษณะคล้ายโรงเรือนทั่วไป คำว่าโรงนี้น่าจะมีความหมายเช่นเดียวกับภาษาไทย พระยาอนุมานราชธน (2531: 80) ได้กล่าวในหนังสือประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การปลูกเรือน ว่า

> คำว่าโรง คำนี้ไม่ปรากฏว่ามีในคำไทยเดิม ถ้าเป็นเช่นนั้น คำว่าโรงมาจากภาษาใด ในภาษาเขมรมีคำว่าโรงและใช้ในความหมายเดียวกับคำไทย คือ สิ่งปลูกสร้างอยู่บนพื้นดิน...สอบคำว่าโรงในภาษามอญซึ่งเป็นภาษาในตระกูลเดียวกันกับเขมรก็ไม่มีคำว่าโรงโดยเฉพาะ...จึงต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า โรงไม่ใช่คำเดิมในภาษาเขมร...ยังมีภาษาเพื่อนบ้านอีกภาษาหนึ่ง คือ ภาษามลายู มีคำว่า รุวัง หรือ โรง แปลว่า กลวง ช่องว่าง ใช้สำหรับเรียกเนื้อที่ว่างระหว่างสี่มุมเสาเรือน...คำว่าโรงอาจเป็นภาษามลายูซึ่งเราได้มา ถ้าไม่ใช่ได้มาโดยตรง ก็น่าจะมาทางภาษาเขมร เพราะเขมรติดต่อกับพวกจาม จึงมีคำมลายูปนอยู่ในภาษาเขมรหลายคำ

สมัยสงครามที่ผู้คนจะนิยมสร้างบ้านเรือนแบบนี้ เพราะก่อสร้างง่าย (Ministry of Royal Palace, 2000) การแบ่งห้องภายในเรือนและการต่อเติมจะเหมือนบ้านแบบเขมรโดยขยายเรือนตามช่วงเสาและใช้พื้นที่โถงร่วมกัน แต่เรือนแบบโรงหรือกันตังจะไม่มีพื้นที่

โถงส่วนหน้า(ที่เป็นที่ตั้งวงมโหรีในงานแต่งงาน) ดังนั้นด้านยาวของเรือนจะสั้นกว่าเรือนแบบเขมร

ชุดภาพที่5 แสดงเรือนแบบโรงหรือกันตังและส่วนต่อเติม (ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

เอกสารของ Mr. Srei U[9] เรือนแบบโรงอีกอย่างหนึ่งเป็นเรือนชั้นเดียวโครงสร้างวางบนดิน ไม่มีใต้ถุน นิยมสร้างโดยคนจีนที่อพยพมาอยู่ประเทศเขมรที่มีฐานะน้อยจะปลูกบ้านลักษณะนี้และไม่สิ้นเปลืองวัสดุ ตัวอาคารสามารถเข้าถึงง่ายจากระดับพื้นจึงเหมาะกับกิจการร้านค้าของคนจีน และคนเวียดนาม (Ly Dauanvuth and Ingrid Muan, editors, 2001) Mr. Srei U กล่าวว่าเรือนแบบกันตังนี้หากเพิ่มปีกด้านหน้าและด้านหลังเรือน จะเรียกว่า Kantaing Bak Nok กันตังปากนก ซึ่งผู้เขียนยังสันนิษฐานว่า Bak Nok น่าจะเป็นคำไทย ซึ่งหากสังเกตดูน่าจะตรงกับหลังคาปีกนกในภาษาไทย หรือเรือนแบบ Rong Doeung House โรงเดงึองที่จะกล่าวต่อไป

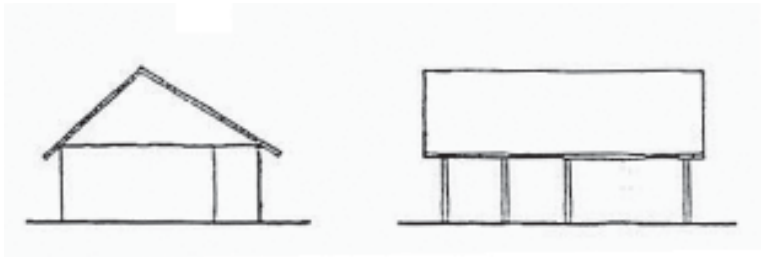

ภาพที่6 แสดงเรือนแบบโรงชั้นเดียวและส่วนต่อเติม (ที่มา Ministry of Royal Palace,2000)

[9] กล่าวว่าเริ่มตังแต่ สมัย King Reachanukauod (1704-1727)แล้วกลับมานิยมอีกครั้งในสมัย King Monivong (1927-1941) (Ly Dauanvuth and Ingrid Muan, editors,2001)

2.3 ลักษณะหลังคาทรงปีกนก ภาษาเขมรเรียกว่า Rong Doeung House เรือนแบบโรงเดงือง และ Rong Dol House เรือนแบบโรงโดล

เรือนแบบโรงโดล ลักษณะเป็นเรือนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเพราะเจ้าของบ้านมีฐานะ ตัวเรือนเพิ่มโครงสร้างมากขึ้นคือแนวเสาด้านในเพื่อรับหลังคาที่มีขนาดใหญ่ขึ้นและเพิ่มพื้นที่มุขด้านหน้าให้กว้างใหญ่ขึ้น ในเวลาต่อมามีการเพิ่มการประดับส่วนยอดหลังคาให้ดูสวยงามยิ่งขึ้น และอาจต่อเติมพื้นที่โดยเพิ่มแนวเสาทางด้านกว้างอีกแนวหนึ่ง ดังภาพล่าง

ชุดภาพที่ 2-7 แสดงเรือนแบบโรงโดลและส่วนต่อเติม (ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

ส่วนเรือนแบบโรงเดงือง เป็นเรือนของคนมีฐานะเช่นกัน มีการเพิ่มเสารับน้ำหนักโครงสร้างชั้นในและหลังคาสูงใหญ่ทรงปีกนกเช่นเดียวกับเรือนแบบโรงโดล แต่ตัวเรือนทางด้านยาวมีขนาดใหญ่กว่าแบบโรงโดลและมีช่วงเสามากกว่า 1 ช่วงเสา เพราะเพิ่มพื้นที่ระเบียงหรือโถงทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีหลังคาปีกนกทั้งสองด้าน รูปด้านยาวมีลักษณะสมมาตรกันทั้งด้านซ้ายและด้านขวา (ตามภาพที่ 8)

ภาพที่8 แสดงเรือนแบบโรงเดงือง (ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

2.4 ลักษณะหลังคาแบบปั้นหยา ภาษาเขมรเรียกว่า Pet หรือ Bid House เรือนแบบปิด

เรือนแบบนี้ได้รับความนิยมในช่วงหลัง (Lem Try, 1999) มีลักษณะเป็นหลังคาทรงปั้นหยา การต่อเติมทำโดยการเพิ่มแนวเสาเช่นเดียวกับหลังคาแบบอื่นๆ ที่กล่าวข้างต้น และบางครั้งมีการต่อเติมเป็นหลังคาแยกระหว่างอาคาร เป็นส่วนโถงด้านหน้าห้องนอน และส่วนบริการดังภาพ

ชุดภาพที่9 แสดงเรือนแบบปิดและส่วนต่อเติม (ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

โดยสรุปลักษณะเรือนเขมรมีแนวความคิดการแบ่งห้องเป็นห้องนอนส่วนด้านในและห้องโถงและลักษณะการต่อเติมในบ้านแต่ละแบบจะคล้ายคลึงกันโดยเริ่มต่อเติมจากส่วนโถงไปด้านข้าง หรืออาจต่อเติมจากโถงไปด้านหน้าหรือด้านหลังด้วย ทั้งนี้ขึ้นกับขนาด แนวเสาและจำนวนเสา ลักษณะแตกต่างที่สำคัญของเรือนแต่ละแบบ คือ ลักษณะหลังคา ซึ่งมีแบบทรงจอมแห ทรงจั่ว หลังคาปีกนกและทรงปั้นหยา

3. การวางผังบริเวณ (Lay out) หลักการที่สัมพันธ์กับทิศทางแดดและลม (Orientation)

บ้านเรือนในอดีตต้องตอบสนองกับปัจจัยธรรมชาติและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในประเทศเขตร้อน เรือนที่ปลูกจึงต้องตอบสนองกับการอยู่อาศัยที่สัมพันธ์กับทิศทางแดดลม ที่เรียกว่า Orientation ที่ทำให้เกิดภาวะน่าสบาย (Comfort zone) ซึ่งในอดีตแนวความคิดนี้ได้สะท้อนในคติความเชื่อเกี่ยวกับทิศมงคล พระยาอนุมานราชธน (2531: 11, 13) ได้กล่าวเกี่ยวกับคติเหล่านี้ไว้ว่า

> คนแต่ก่อนไม่ว่าชาติไรภาษาไร เชื่อกันว่าตะวันตกเป็นทิศไม่ดีเพราะเป็นทางพระอาทิตย์ตกหรือลับดวงไป มีแต่ตกไม่มีขึ้น เท่ากับเป็นทางไปสู่ความตาย
>
> การหันหน้าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไปทางตะวันออก เป็นคติโบราณ มีอยู่ทั่วไปหลายชาติ เรียกในภาษาอังกฤษว่า Orientation ซึ่งเนื่องมาจากากรถือเคล็ดของคำว่าตะวันออกว่าเป็นทิศที่เป็นสิริมงคล มีแต่จะเจริญรุ่งเรืองอยู่ตลอดไป

คำเรียกทิศต่างๆในภาษาเขมรมีความหมายในลักษณะเช่นนี้เช่นกัน และมีความหมายโดยนัยถึงความเป็นมงคลและอวมงคล ดังนี้

ทิศเหนือ เรียกว่า Cheang	อ่านว่า เชิง	แปลว่า ขาหรือเท้า	หรือเรียก ทิศอุดร
ทิศใต้ เรียกว่า Tbong	อ่านว่า ทบง	แปลว่า หัว	หรือเรียก ทิศทักษิณ
ทิศตะวันออก เรียกว่า Kert	อ่านว่า เกิด	แปลว่า เกิด	หรือเรียก ทิศบูรพา
ทิศตะวันตก เรียกว่า Lech	อ่านว่า เลข	แปลว่า ตก	หรือเรียก ทิศปัจจิม

จะเห็นว่าทิศตะวันออกและทิศตะวันตกมีความหมายถึงการเกิดและการดับไปของดวงอาทิตย์และมีความหมายของความรุ่งเรืองตรงกันข้ามกับการดับสูญ ซึ่ง Mr. Srei U กล่าวไว้ว่า ทิศตะวันออกเป็นทิศสำคัญหน้าเรือนต้องหันไปด้านนั้นและในพิธีแต่งงานเจ้าบ่าวต้องทำการบูชาโดยหันหน้าไปทางด้านตะวันออกก่อนขึ้นเรือนเจ้าสาว (Ly Dauanvuth and Ingrid Muan, editors, 2001) อ.ดร.ใกล้รุ่ง อามระดิษ กล่าวว่าชื่อทิศที่ว่านี้เกี่ยวข้องกับการนอนที่ต้องหันหัวไปทางทิศใต้และเท้าไปทางทิศเหนือ ความหมาย

ของทิศเหนือและทิศใต้ในภาษาเขมรมีความคล้ายคลึงกับ ความหมายในจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เกี่ยวกับคำเรียกทิศต่างๆ ซึ่งพระยาอนุมานราชธน (2531: 12) ได้กล่าวไว้ว่า

> ...ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เรียกทิศใต้ว่าทิศหัวนอนคู่กับทิศตีนนอนซึ่งเป็นเหนือ ทุกวันนี้ชาวไทยในภาคต่างๆ ยังเรียก ทิศใต้ว่า ปละหัวนอน หรือ ข้างหัวนอน เรียกทิศเหนือว่า ปละตีนหรือ ข้างตีน ที่จะเรียกทิศเหนือทิศใต้ ไม่สู้มี แสดงว่าการนอนแต่เดิมจะหันหัวนอนไปทางทิศใต้ ... ชาวอินเดียฝ่ายใต้เรียกทิศเหนือว่าทิศหัวนอนเหมือนกัน จึงทำให้สงสัยว่าคติอันนี้ไทยเราจะได้มาจากอินเดียภาคนั้น

การถือคติเรื่องทิศนี้ยังสะท้อนในการวางตำแหน่ง การใช้พื้นที่ของเรือนซึ่งคติบางข้อมีความเหมือนกับคติไทย ซึ่งสามารถรวบรวมได้ (ที่มา Try, 1999) ดังนี้

3.1 ตำแหน่งเรือนและทางเข้า

- ห้ามปลูกเรือนตรงบริเวณกึ่งกลางของแปลงที่ดินและบนเส้นแนวแกนที่ตัดกัน

ข้อสังเกตคือบ้านเรือนที่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องมีพื้นที่กิจกรรม พื้นที่ใช้สอยโดยรอบบริเวณบ้าน ถ้าปลูกเรือนตรงกึ่งกลางที่ดินจะเหลือพื้นที่รอบๆ ไม่กว้างนัก จึงไม่ได้พื้นที่ใช้สอยอย่างเต็มที่ ดังภาพ

ภาพที่10 ตำแหน่งเรือนที่ไม่เหมาะสมเมื่อวางกึ่งกลางของแปลงที่ดินเปรียบเทียบกับตำแหน่งที่วางออกจากแนวแกน

- ถนนเข้าบ้านไม่ตัดชี้ตรงกับตัวเรือน

ข้อห้ามนี้น่าจะเหมือนหลักฮวงจุ้ยของจีน เพราะถนนที่พุ่งตรงนี้จะรบกวนพื้นที่กิจกรรมในบ้าน และป้องกันอุบัติเหตุจากพาหนะ หรือสัตว์ต่างๆ จากถนนเข้าสู่บ้าน แต่พระยาอนุมานราชธน(2531: 83) ให้ความเห็นในคติข้อนี้ซึ่งตรงกับประเพณีการปลูกเรือนของไทยว่า น่าจะเพื่อป้องกันโจรผู้ร้ายที่สามารถเข้ามาถึงเรือนได้ทันทีถ้าประตูเรือนตรงกับทางเข้าบ้าน ตามปกติต้องทำประตูให้เหลื่อมกับประตูชาน นอกจากนี้ท่านยัง

ให้ความเห็นเกี่ยวกับ คติการกำหนดประตูเรือนไว้ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การปลูกเรือนไว้ว่า

> ประตูเป็นของสำคัญ ศัตรูจะเข้ามาก็ทางนั้น ต้องป้องกันไว้ให้แข็งแรง นี่กล่าวเฉพาะศัตรูธรรมดาที่มองเห็นตัว ถ้าเป็นศัตรูที่มองไม่เห็นตัว เช่น ผีร้าย หรือวิทยาคม... คติความเชื่อนี้มีอยู่ทั่วไป ...มีอยู่อย่างเดียวคือ หาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเครื่องป้องกันไว้ที่ประตูทางเข้า

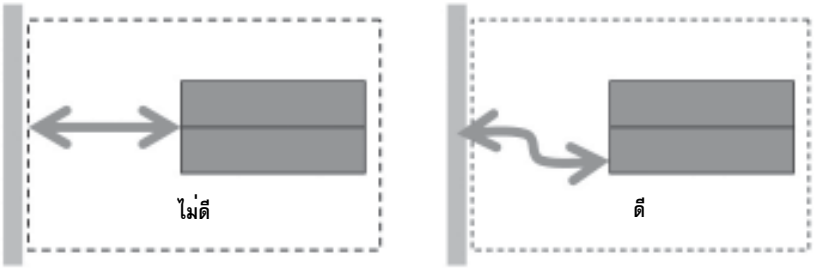

ภาพที่ 11 ประตูบ้านไม่ตรงกับประตูเรือน

– แนวสันหลังคาของเรือนหลักไม่ควรวางขนานกับถนน

ผศ.ดร.พรพรรณ ฟูตระกูลให้ความเห็นว่า น่าจะเป็นแนวหลังคาเรือนที่ขวางทางน้ำคือแม่น้ำลำคลอง ของชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานริมน้ำ ตัวเรือนที่ขวางทางน้ำโดยหันด้านสกัดออกทางแม่น้ำและด้านยาวหรือแนวสันหลังคาขนานกับแม่น้ำ จะช่วยดักลมและทำให้ลมจากแม่น้ำพัดตรงกับด้านยาวของเรือนและกระจายเข้าสู่พื้นที่ภายในเรือนได้อย่างทั่วถึง

อีกข้อสันนิษฐานเบื้องต้นคุณรัฐพล ศิลปอาชาให้ความเห็นว่า อาจมาจากคติความเชื่อเดียวกับบ้านเรือนของมอญ กลุ่มชาติพันธุ์มอญและขแมร์ (เขมร) มีความใกล้ชิดทางชาติพันธุ์ตั้งแต่ในอดีตในภูมิภาคนี้ โดยบ้านมอญก็มีคติว่าให้วางแนวสันหลังคาทิศทางขวางกับทางน้ำ ซึ่งคตินี้น่าจะมาจากแนวความคิดเดียวกันกับการตั้งถิ่นฐานตามแนวแม่น้ำ ถึงแม้ปัจจุบันการสัญจรเปลี่ยนมาใช้ถนนแล้วก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามในบ้านเรือนเขมรที่สร้างขึ้นใหม่ ก็ไม่ได้วางผังตามคตินี้ทั้งหมด เพราะข้อจำกัดของลักษณะแปลงที่ดินเช่นการเข้าถึงถนนและขนาดของแปลงที่ดิน

ข้อสังเกตอย่างหนึ่งที่พบคือเรือนเขมรหันด้านสกัดตรงกับแนวถนน ซึ่งลักษณะเช่นนี้อาจเป็นลักษณะการปลูกเรือนไทยตั้งแต่อดีต พระยาอนุมานราชธน (2531: 13) ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับ ด้านสกัดที่เป็นทางเข้าเรือนไว้ดังนี้

คิดว่าถ้าไม่ติดเรื่องหันหัวนอนปลายตีน การปลูกเรือนแบบโบราณอาจปลูกขวางตะวัน...ถ้าสังเกตโบสถ์วิหารส่วนมากหันด้านหน้า คือด้านสกัดไม่ใช่ด้านข้างไปทางทิศตะวันออก...เอาสิริมงคลที่ว่า...จึงทำให้สงสัยว่าเรือนสมัยโบราณอาจใช้ด้านสกัดเป็นหน้าเรือนเหมือนอย่างโบสถ์ก็ได้ จะไม่ใช่ด้านข้างเหมือนเรือนทุกวันนี้

- หน้าบ้านไม่ควรหันตรงกับวัดวาอาราม

ในเอกสารกล่าวว่า รัฐพล ศิลปอาชาได้ช่วยแปลว่า ถ้าหน้าบ้านหันตรงกับวัดวาอารามจะเป็นอวมงคลหากพระพุทธรูปในพระวิหารเบิกพระเนตรมาทางบ้านหลังนั้น ถ้าวิเคราะห์น่าจะเป็นเหตุผลต่อเนื่องจากคติเรื่องตำแหน่งประตูเรือนไม่ให้ตรงกับทางเข้าก็เพื่อป้องกันภูติผีหรือวิทยาคมจะเข้าสู่บ้าน เพราะมีการทำพิธีศพที่วัด นอกจากนี้กลิ่นและควันจากการเผาศพก็น่าจะรบกวนบ้านเรือนที่อยู่บริเวณนั้นด้วย

- ถ้าหน้าเรือนหันไปทางใต้ บันไดขึ้นเรือนไม่ควรหันไปทางทิศตะวันออก

สามารถสันนิษฐานขั้นต้นว่า ทิศตะวันตกและทิศตะวันออกถ้าเป็นทางเข้าออกบ้านอาจทำให้แสงแดดรบกวนสายตาและจะเกิดอุบัติเหตุเวลาขึ้นลงบนไดเพราะแสงจ้า นอกจากนี้เวลาฝนตกน้ำจากชายคาต้องไหลลงด้านนั้น และถ้าทางขึ้นเรือนอยู่ด้านนั้นระดับชายคาที่เตี้ยจะไม่สะดวกเมื่อเดินผ่านเข้าออก นอกจากนี้เรือนเขมรส่วนใหญ่หันด้านสกัดเป็นด้านหน้าบ้าน ถ้าหน้าเรือนที่หันไปทางทิศใต้ชายคาจะทอดไปทางด้านตะวันออกและตะวันตก ซึ่งชายคาจะลดต่ำลงมา ดังนั้นด้านอกไก่หรือด้านสกัดน่าจะเหมาะเป็นทางเข้าออกเรือนมากกว่า

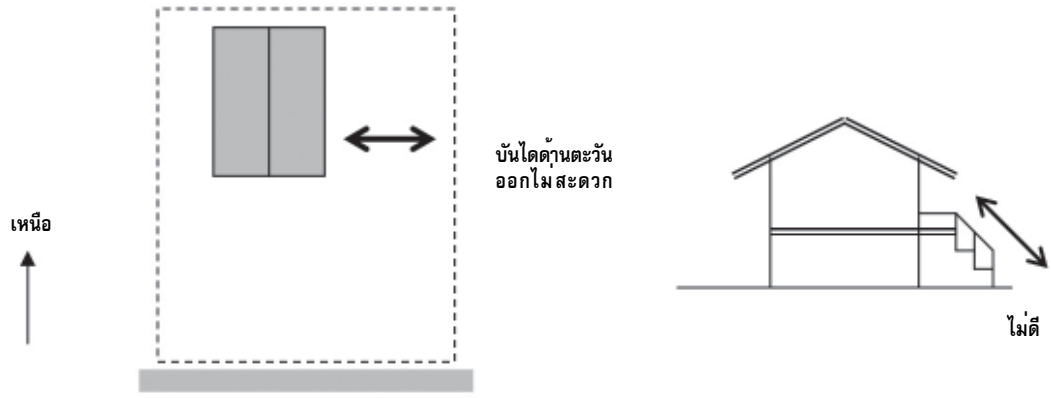

ภาพที่12 ทางขึ้นเรือนด้านตะวันออกไม่เหมาะสมถ้าเรือนหันหน้าทางทิศใต้

พระยาอนุมานราชธน (2531: 82) ได้ให้ความเห็นในประเพณีการปลูกเรือนของไทยเกี่ยวกับทางเข้าด้านสกัดและการปลูกเรือนตามตะวันไว้ว่า

> ...จะเห็นได้ว่าเรือนในชั้นเดิม ใช้ด้านอกไก่สกัดเป็นด้านหน้า อย่างเดียวกับโรง ที่เรือนและโรงมามีทางเข้าออกทางด้านแป หรือด้านข้าง เป็นหน้าเรือน คงเกิดขึ้นภายหลังเมื่อปลูกเรือนไม่มีชายคาต่ำลงมา ก็เข้าออกทางด้านข้างได้สะดวก ถ้าเป็นเรือนที่ต่อเป็นระเบียงออกมา เพราะห้องแคบด้วยลดชายคาร่นสูงขึ้นไป ถึงกระนั้น ตามปกติก็ยังพาดบันไดทางด้านสกัดเพราะพาดด้านข้างของระเบียงไม่สะดวก ด้วยชายคาระเบียงลงมาต่ำ สู้ออกทางฝาเสี้ยวด้านสกัดของตัวระเบียงไม่ได้ อีกอย่างหนึ่งถึงว่าทางออกเรือนในสมัยหลังจะเป็นด้านข้าง หน้าเรือนก็มักอยู่ด้านสกัด ปัญหาเรื่องด้านไหนมาก่อน จึงหนีไม่พ้นด้านสกัด
>
> ที่โบราณท่านห้ามไม่ให้ปลูกเรือนขวางตะวัน ท่านก็ไม่ได้บอกว่าอย่าหันหน้าเรือนขวางตะวัน ท่านพูดเป็นกลางๆ เป็นที่เข้าใจในสมัยนั้นว่า ถ้าเอาด้านข้างคือด้านยาวของเรือนขวางตะวันเป็นไม่ดี ถ้าปลูกเรือนตามตะวันคือเอกด้านสกัด หรือด้านแคบให้ดวงตะวันเป็นดี ถ้าเราถือว่าหน้าเรือนแบบเดิมอยู่ทางด้านสกัดทางหัวเรือนหรือท้ายเรือน ก็เข้าหลักหันหน้าสู่ตะวันออก (Orientation) :ซึ่งถือเคล็ดว่าเป็นทิศเกิดทิศเป็น ดังที่ถืออยู่ในหมู่ชาติต่างๆ ครั้งโบราณ

จากข้อความข้างต้นแสดงว่าด้านขื่อหรือด้านสกัดเป็นหน้าบ้านแต่เดิมเช่นเดียวกับคติเขมรที่บันไดไม่ควรอยู่ทางด้านแป และคติเขมรกล่าวรวมถึงหน้าบ้านที่ควรหันออกไปทางทิศตะวันออก (Dauanvuth and Muan, editors, 2001) เช่นเดียวกับพระยาอนุมานราชธนได้กล่าวรวมถึงด้านสกัดถ้าหันไปทางด้านตะวันออกในอดีตถือเป็นเคล็ดของมงคลด้วย แต่ก็ไม่ได้เป็นข้อห้ามถ้าจะหันเรือนไปทางทิศใต้เช่นดังประเด็นนี้ของเรือนเขมร จึงเกิดคำถามต่อไปว่าเรือนเขมรมีความเชื่อเคร่งครัดกับการวางเรือนตามตะวันหรือไม่ ซึ่งในเอกสารของ Mr. Srei U กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ในอดีตการปลูกเรือนจะปลูกตามตะวันเพราะเชื่อว่า Pheah Attet พระอาทิตย์ หรือ ปัจจุบันเรียก Suryatit เป็นบุตรของเทพเจ้า ดังนั้นด้านหน้าเรือนจึงหันไปทางทิศตะวันออก และในพิธีแต่งงานเจ้าบ่าวต้องทำการบูชาโดยหันหน้าไปทางด้านตะวันออกก่อนขึ้นเรือนเจ้าสาว แต่ปัจจุบันโดยทั่วไปก็มีการปลูกทั้งตามตะวันและขวางตะวัน (Dauanvuth and Muan, editors, 2001)

3.2 องค์ประกอบต่าง ๆของเรือนและสภาพแวดล้อมบริเวณโดยรอบบ้าน

- ทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นทิศที่ดีที่สุดในการปลูกเรือนและเหมาะสมที่สุดในการสร้างยุ้งฉางสำหรับเก็บผลิตผล

ยุ้งฉางในบ้านเขมรมีทั้งอยู่ในเรือนบริเวณใต้ถุนบ้านและสร้างแยกจากเรือนหลัก ถ้าอยู่ในเรือนจะเจาะพื้นชั้นบนบริเวณโถงด้านในต่อกับใต้ถุนเป็นที่เก็บข้าว หากสังเกตจากผังบ้านด้านตะวันออกเฉียงเหนือเป็นด้านที่รับลมหนาวถ้ายุ้งฉางอยู่ด้านนี้จะมีลมระบายได้ดี ขณะที่ในฤดูฝนพื้นที่ด้านนี้ก็ไม่โดนละอองฝนจึงเก็บรักษาเมล็ดข้าวได้อย่างดี

- บ่อน้ำควรขุดทิศเหนือ ไม่ควรขุดบ่อน้ำทางด้านทิศตะวันตกและทางทิศใต้ของเรือน

ทิศเหนือเป็นทิศที่ไม่ร้อน หรือได้รับแสงแดดในช่วงบ่าย ทิศใต้ก็มีผลจากดวงอาทิตย์ที่เคลื่อนอ้อมทางทิศใต้ตั้งแต่ช่วงบ่ายจนคล้อยไปทางทิศตะวันตกในตอนเย็น ดังนั้นแสงแดดช่วงบ่ายถึงเย็นด้านตะวันตกสามารถสะท้อนบ่อน้ำด้านนั้น อาจรบกวนพื้นที่กิจกรรมและตัวเรือน หากจำเป็นต้องมีบ่อน้ำก็ควรอยู่ห่างออกไป (Chhemg, 1996) แต่ Mr. Srei U ได้กล่าวว่าบ่อน้ำขุดต้องอยู่มุมของแปลงที่ดินทาง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรือตะวันตกเฉียงใต้ (Dauanvuth and Muan, editors, 2001) ดังภาพ

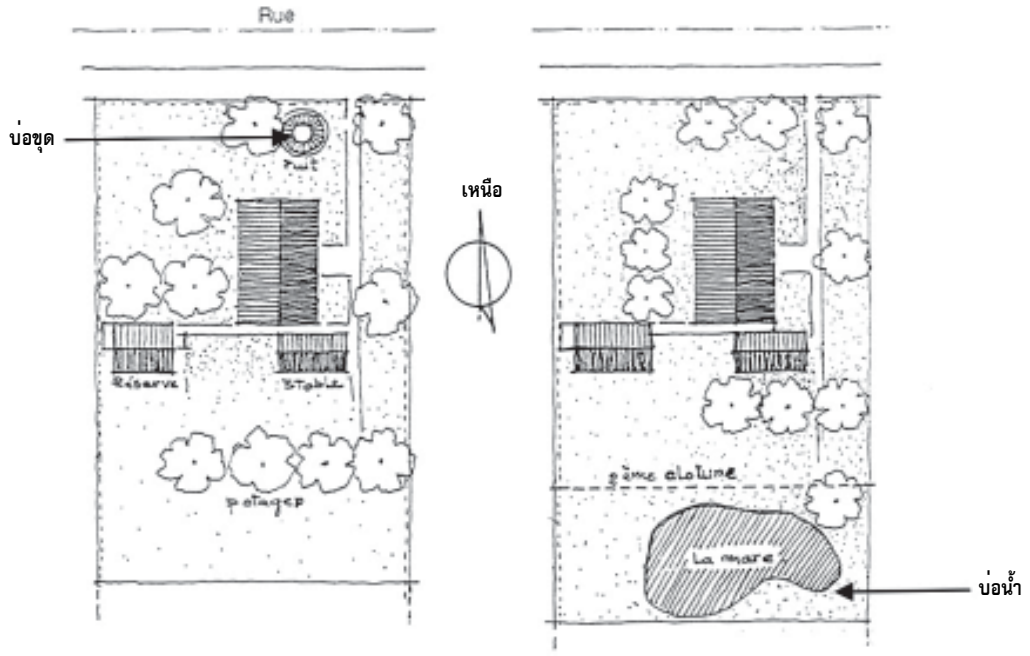

ภาพที่13 แสดงบ่อน้ำด้านทิศใต้และทิศตะวันตกควรอยู่ห่างจากเรือน (ที่มา Chhemg, 1996)

– ห้องน้ำและห้องครัวควรหันไปทางทิศตะวันตก (ที่มา Try, 1999)

ด้านตะวันตกรับแดดช่วงบ่ายช่วยลดความอับชื้นของห้องน้ำและห้องครัวได้ และถ้าห้องน้ำและห้องครัวอยู่ด้านนี้จะช่วยลดความร้อนเข้าสู่ตัวเรือนอีกด้วย แต่ Mr. Srei U กล่าวว่าห้องครัวควรอยู่ทิศตะวันออก(Ly Dauanvuth and Ingrid Muan, editors, 2001) ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นห้องครัวอาจอยู่ได้ทั้งทิศตะวันตกและทิศตะวันออก ถ้าอยู่ทิศตะวันออกก็จะไม่ร้อนเกินไปในตอนช่วงบ่าย แต่ห้องน้ำก็คงอยู่ทางทิศตะวันตกได้

– เรือนไม่อยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่าเนินดิน

ที่ตั้งบ้านควรอยู่ที่สูงกว่าระดับเนินโดยรอบเพื่อไม่ให้น้ำผิวดินไหลเข้าตัวบ้าน เพราะน้ำจะไหลจากเนินลงที่ต่ำอาจท่วมขังบริเวณที่ลุ่ม ดังภาพ (H.P. หมายถึง High Point

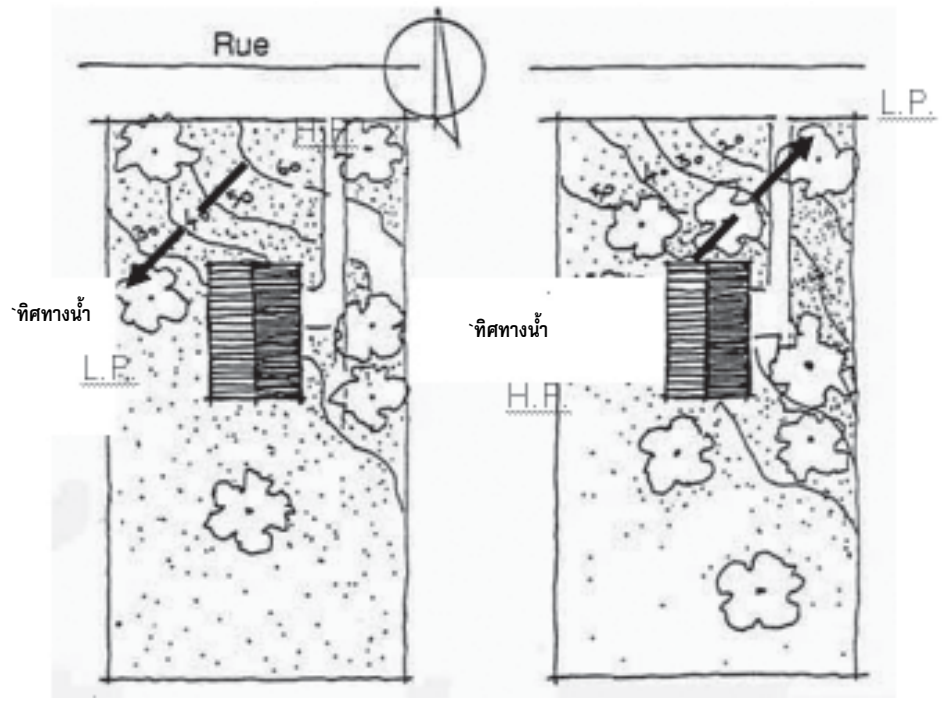

ภาพที่14 แสดงทิศทางน้ำที่ไหลผ่านพื้นที่ที่มีระดับกับตัวเรือน (ที่มา Chhemg, 1996)

คือจุดสูงสุดของพื้นที่ และ L.P.หมายถึง Low Point คือ จุดต่ำสุดของพื้นที่)

- ไม่สร้างเรือนคร่อมบ่อน้ำและจอมปลวก

ในพื้นที่ลุ่มบ่อน้ำและทางน้ำอาจเอ่อร้นท่วมบ้านเรือน และดินบริเวณใกล้บ่อน้ำอาจทรุดตัวได้เป็นอันตรายกับโครงสร้าง ส่วนจอมปลวกมีแมลงกัดกินโครงสร้างไม้และรบกวนการอยู่อาศัย คตินี้ตรงกับคติการปลูกเรือนของไทย ที่พระยาอนุมานราชธน (2531: 23) ได้กล่าวไว้ว่า

> ตามปกติก่อนปลูกเรือนต้องหาโหรหรือผู้รู้มาตรวจดูพื้นที่เสียก่อนว่าเป็นที่มงคลหรืออัปมงคล เพราะฉะนั้นต้องหา ฤกษ์ปราบดิน คือตรวจดูที่ดิน ว่าเป็นโขดเป็นเนินปลวก มีหลักตอ มีขอนท่อนไม้หรืออะไรที่เกะกะจมฝังดินอยู่บ้างหรือไม่ ถ้ามีก็จัดการถอนทิ้งไปและปราบดินให้เรียบ เพราะปลูกเรือนคร่อมหลักคร่อมตอคร่อมต้นไม้ เขาถือว่าเป็นเสนียดจัญไร...อย่างน้อยก็เกะกะพื้นที่ใต้ล่องถุนเรือน ไม่สะดวกแก่การใช้ล่องถุนทำประโยชน์ใดๆ ลางทีแต่ก่อนจะถือยิ่งกว่านี้ก็ได้ จะถือว่าถ้าใครฝังถรรพ์ฝังรูปฝังรอยอะไรไว้ ก็จะทำให้ผู้อยู่ได้รับความเดือดร้อน

จะเห็นว่าในคติไทยท่านพระยาอนุมานราชธนให้ความเห็นว่าต้องปรับพื้นที่ดินให้เรียบก่อนปลูกเรือนไม่ให้คร่อมจอมปลวก หรือสิ่งอื่นใด เพราะจะไม่สะดวกในการใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือน และในอดีตอาจมีการถือคติเกี่ยวกับความเชื่อด้านไสยศาสตร์ด้วย

4 ประโยชน์ใช้สอยภายในตัวเรือน

- ผังเรือน

การกำหนดพื้นที่เรือนมีพื้นที่ส่วนตัวคือห้องนอนซึ่งอยู่ด้านในสุด มีพื้นที่กึ่งส่วนตัวคือโถงนั่งเล่นซึ่งติดกับบันไดซึ่งระดับพื้นต่ำกว่าพื้นห้องนอนเล็กน้อย และมีส่วนบริการคือห้องน้ำและห้องครัวอยู่ด้านหลังแต่บางบ้านส่วนบริการอาจอยู่ใต้ถุนเรือน Thong ly Chhemg ได้แบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านเป็นพื้นที่ส่วนตัว คือ ส่วนห้องนอน พื้นที่ใต้ถุนสำหรับพื้นที่ต้อนรับแขกหรือคนภายนอก ดังภาพ

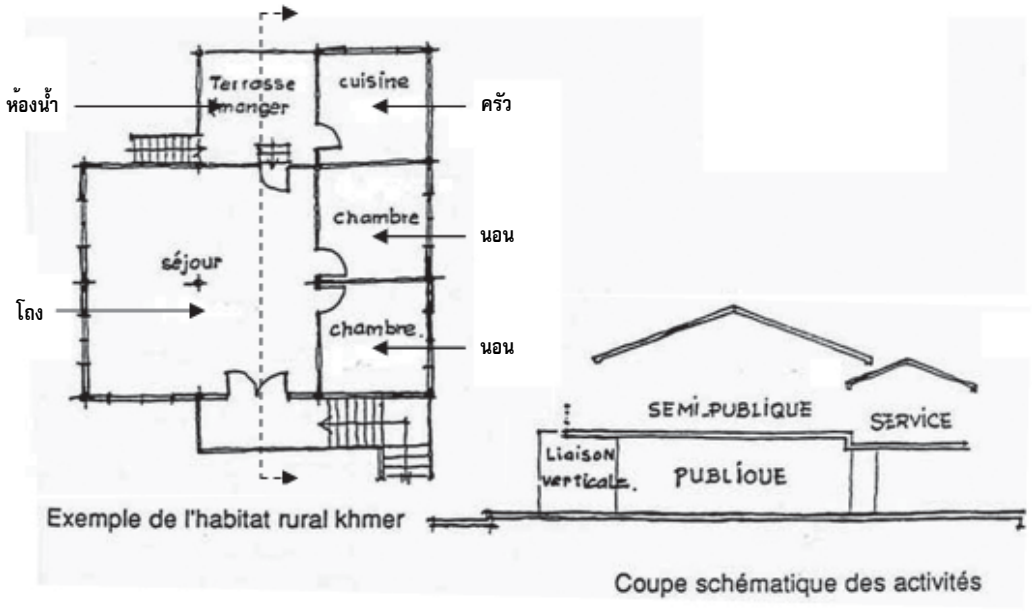

ภาพที่15 แสดงผังเรือนแสดงห้องส่วนใช้สอยต่างๆ (ที่มา Chhemg, 1996)

– พื้นยกสูงเพื่อไม่ให้รบกวนพญานาคเพราะอาจเกิดภัยน้ำท่วม

คาดว่าเพื่อการระบายน้ำป้องกันน้ำท่วมและสัตว์ร้ายที่มาตามน้ำในฤดูฝน เรือนที่มีที่อยู่ในที่ลุ่มนั้น ใต้ถุนเรือนเป็นการยกพื้นบ้าน เพื่อปรับตัวตามฤดูน้ำหลากและเกิดสุขลักษณะที่ดีต่อการอยู่อาศัย ศ.ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 65) ได้อ้างอิง[10] ไว้ว่า

> ในกระแสน้ำขึ้นลงของแม่น้ำลำคลองช่วยในการระบายของเสียและสิ่งปฏิกูลออกไปจากใต้ถุนเรือนและบริเวณรอบๆ เรือนด้วย ทำให้ไม่มีการหมักหมมจนเกิดโรคระบาด

สำหรับคติเกี่ยวกับพญานาคนั้นเมื่อได้สืบค้นจากประเพณีการปลูกเรือนของพระยาอนุมานราชธน[11] (2531: 52) ปรากฏว่ามีคติเกี่ยวกับพญานาคเรื่องการยกเสาเรือนตามทางทิศที่เหมาะสม ซึ่งอาจจะเป็นที่มาของคติของเขมรเกี่ยวกับการยกพื้นเรือนเพื่อไม่ให้รบกวนพญานาค ดังนี้

---

[10] อ้างอิงจากศรีศักดิ์ วัลลิโภลม,เรือนไทย บ้านไทย 2547 หน้า 22-23

[11] พระยาอนุมานราชธนได้อ้างตาม Shway Yoe,The Burman Vol II p.95 ไว้ว่า"ตามคติพม่าว่าพญานาคขดตัวอยู่รอบโลกแล้วคอยๆเลื่อยเคลื่อนที่เป็นทักษิณาวรรตไปตามโลกไม่มีหยุด หัวนาคจะอยู่ตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้าง เมื่อเลื้อยไปครบรอบโลกก็ได้ปีหนึ่งพอดี"

การขุดหลุม ต้องให้โหรตรวจดูพื้นดินว่าเดือนใด นาคหันหัวไปทางทิศไหน เอาหางท้องและหลังไปทางทิศไหน ถ้าขุดหลุมที่หัวนาค หลังนาค และหางนาคไม่ดี ต้องขุดที่ท้องนาคจึงจะดี เพราะฉะนั้นจึงมีการกำหนดไว้ว่า ถ้าขุดเดือนนั้นๆ ก็ให้ขุดทิศนั้นๆ ก่อน และเอาชี้ดินไปทางทิศนั้นๆ ยกเสาแรกให้เอาไปทางทิศนั้นๆแล้วแต่ผู้ให้ฤกษ์จะบอก

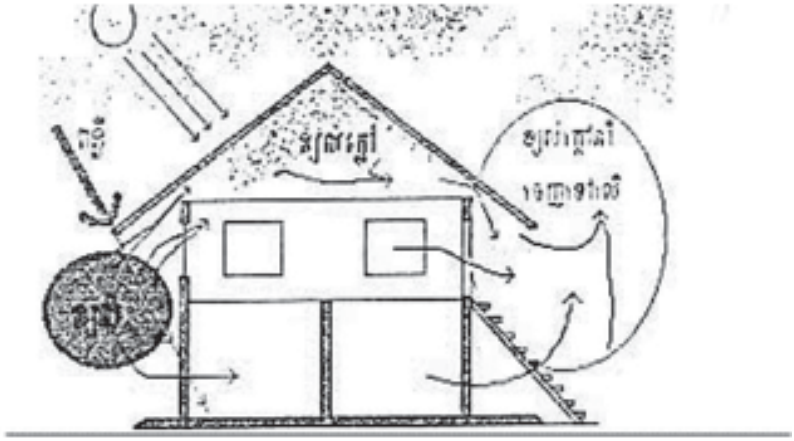

ภาพที่16 แสดงการยกพื้นเรือนบริเวณใต้ถุนเพื่อการระบายน้ำและการไหลเวียนของอากาศ
(ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

นอกจากนี้การยกใต้ถุนยังมีประโยชน์ คือ พื้นที่ใต้ถุนยังใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ตอนกลางวันเพราะอากาศเย็นสบายกว่าชั้นบน รวมทั้งเป็นพื้นที่เพื่อการเลี้ยงสัตว์บริเวณใต้ถุนบ้าน และเอกสารได้กล่าวว่าการเลี้ยงวัวใต้ถุนบ้านมีข้อดีคือปัสสาวะของวัวช่วยไล่ยุงไม่ให้มารบกวน (Ministry of Royal Palace, 2000) ซึ่งเป็นที่น่าสงสัยว่ากลิ่นปัสสาวะวัวนั้นไม่รบกวนการอยู่อาศัยของคนในเรือนหรืออย่างไร ขณะที่ Mr.Srei U กล่าวว่าบริเวณที่ควรเลี้ยงวัวคือบริเวณทิศใต้ของบ้าน แต่คอกควายควรอยู่ทางด้านตะวันออกของบ้านหรือปลูกนอกแปลงที่ดิน (Dauanvuth and Muan, editors, 2001) ดังนั้นเหตุผลเกี่ยวกับพื้นที่เลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสมนั้นจึงดูสับสนไม่สามารถสรุป ได้ชัดเจน

- ห้องครัวไม่ควรวางตามยาวขนานกับตัวเรือน

ครัวทั่วไปในบ้านชนบทเป็นครัวไฟอยู่บริเวณหลังบ้านหรือใต้ถุน อาจมีกลิ่นและควันรบกวนกิจกรรมต่างๆ ภายในบ้าน ห้องครัวจึงควรจำกัดพื้นที่ให้เป็นสัดส่วนและอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมกับตัวเรือน ผศ.ดร.พรพรรณ ฟูตระกูลได้วิจารณ์ไว้ว่าการวางห้อง

ครัวตามด้านยาวของเรือน ควันไฟจะรบกวนพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน ซึ่งขึ้นกับตำแหน่งของห้องครัวและทิศทางลม ซึ่งลมประจำถิ่นจะพัดจากทิศใต้ไปทิศเหนือ ดังนั้นควันไฟจากครัวไม่ควรพัดมารบกวนพื้นที่ภายในเรือนโดยเฉพาะห้องนอน

– หัวเสาไม่ใหญ่กว่าฐานเสา และใช้เสาสั้นเฉพาะพื้นที่หลังบ้านเท่านั้น

ถ้าหัวเสาใหญ่กว่าฐานเสา น่าจะตรงกับความหมายของเสายักขิณีซึ่งมีลักษณะโคน (ฐาน) เสาเล็กกว่าปลายเสา ซึ่งคติของไทยถือว่าไม่เป็นมงคล ศ.ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 80) ได้อ้างอิงเรื่องขนาดเสาไว้ว่า

> ถ้าเสาข้างโคนเล็กปลายใหญ่ตรงกลางแฟบไม่ดี ชื่อว่า ไม้มงสลด ถ้าข้างโคนต้นเล็กข้างปลายใหญ่เสมอกัน ชื่อว่า อุดมพฤกษ์ ดีนัก ถ้าข้างโคนต้นใหญ่ปลายเล็ก ชื่อว่า ไม้ตัวเมีย ดี เสามีต้นและปลายเท่ากันเรียกว่าเสาตัวผู้ ถ้าป่องกลางเป็นเสาไม่มีชีวิต ถ้าโคนเล็กปลายโต เป็นเสายักขิณี ถ้าใช้เสาไม่มีชีวิตปลูกเรือน คนอยู่จะมีแต่ความทุกข์ไม่มีลาภ ถ้าใช้เสายักขิณีคนอยู่จะตายหรือมีแต่ความเดือดร้อน

ส่วนตำแหน่งเสาที่สั้นกว่าเสาต้นอื่นควรอยู่หลังบ้าน คาดว่าบริเวณหลังบ้านส่วนใหญ่ต่อเติมเป็นเพิง เช่น ครัว ที่เก็บของ การรองรับน้ำหนักชายคาตรงด้านนั้นไม่ต้องการเสาขนาดสูงในการปลูกสร้าง เรื่องการห้ามใช้เสาสั้นปลูกเรือนนั้นในคติของไทยมีปรากฏในเอกสารที่พระยาอนุมานราชธน(2531: 60) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า

> ในตำรากล่าวไว้แห่งหนึ่งว่า อย่าให้หัวเสาสั้นกว่ากัน ในที่นี้หมายความว่า หาเสายาวไม่ได้ขนาดเท่ากัน มีสั้นบ้างมียาวบ้าง ขี้คร้านจะหาเสาใหม่ที่ยาวเท่ากัน ...เพื่อปลายเสาจะได้สูงเข้าระดับกับเสาอื่น...ดั่งนี้ไม่เป็นมงคล ตำราท่านจึงห้าม เพราะปักเสาตื้น เวลามีพายุเสาที่ฝั่งตื้นอาจโยกเซหรือโค่นได้

รัฐพล ศิลปอาชาให้ความเห็นว่าขนาดของฐานและหัวเสาต้องสมดุลกับการรับน้ำหนักของเรือน ปกติเสาอาคารส่วนใหญ่หัวเสาจะไม่ใหญ่กว่าฐานและต้องทำตุ้มที่ฐานรากเพื่อถ่ายน้ำหนักเสาลงสู่พื้นดิน

5 การปลูกพืชพันธุ์

- ไม่ควรปลูกต้นมะขามทางด้านทิศใต้ของเรือน

ต้นมะขามเวลาผลัดใบจะมีเศษใบและมีฝักร่วงหล่นจำนวนมาก ลมประจำถิ่นพัดจากทิศใต้ไปทางเหนือและถ้าปลูกต้นมะขามทางทิศใต้ลมจะพัดเศษใบมะขามเข้าสู่ตัวบ้าน ทำให้เลอะเทอะบริเวณเรือนและหลังคาได้

- เงาต้นไม้ใหญ่ไม่ควรทับหลังคาเรือน

หากต้นไม้ใหญ่ปลูกชิดกับเรือนบ้านมากเกินไป กิ่งก้านอาจตกบนหลังคาทำความเสียหายเวลามีพายุหรือฝนตกหนัก

- ไม่ควรปลูกเรือนคร่อมรากไม้

เพราะเมื่อต้นไม้เติบโตรากไม้จะชอนไชทำลายโครงสร้างบ้าน และเป็นเหตุผลเดียวกับการปรับระดับดินก่อนปลูกเรือน ไม่ให้ปลูกเรือนคร่อมสิ่งต่างๆ เช่น จอมปลวก โขดหิน เพื่อไม่ให้สิ่งเหล่านั้นเกะกะพื้นที่ใต้ถุนดังที่กล่าวมาข้างต้น

- ไม่ควรปลูก มะละกอและพุทราติดกับชายคาเรือน

ต้นพุทราเป็นต้นไม้ที่มีหนามและมีกิ่งเปราะหักง่ายอาจเป็นอันตรายกับผู้อยู่อาศัย นอกจากนี้ลูกพุทราที่สุกจะร่วงหล่นเป็นจำนวนมากทำให้มีกลิ่นฉุนและมีหนอน จึงไม่ควรปลูกต้นพุทราใกล้กับตัวบ้าน ส่วนต้นมะละกอนั้นมียางที่เป็นอันตรายและรากสามารถชอนไชได้เป็นบริเวณกว้างอาจรบกวนพื้นที่บริเวณใกล้ตัวเรือน

6. คติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือน

6.1 คติเรื่องการแต่งงานกับการปลูกเรือน

ปัจจุบันการแต่งงานยังเกิดจากการเลือกคู่ครองโดยผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย ชาวเขมรจัดงานแต่งงานที่บ้านของฝ่ายหญิงโดยเจ้าบ่าวจะย้ายมาอยู่กับครอบครัวเจ้าสาวหลังพิธีแต่งงาน และสร้างเรือนใหม่เมื่อมีการแต่งงาน โดยเรือนนั้นใช้ทำพิธีและเป็นเรือนหอ

ของคู่บ่าวสาวซึ่งฝ่ายชายเป็นผู้รับผิดชอบการสร้างเรือนในพื้นที่ของฝ่ายหญิง หากไม่มีพื้นที่ก็ต้องหาที่ดินแปลงใหม่หรือหากไม่สามารถสร้างเรือนใหม่ได้ก็ต้องสร้างโรงพิธีสำหรับงานแต่งงาน ดังนั้นพื้นที่ว่างภายในเรือน จึงมีตำแหน่งห้องที่สะท้อนการใช้พื้นที่ในการประกอบพิธีการแต่งงาน เช่น พื้นที่โถงด้านหน้าเรือนถูกเตรียมไว้สำหรับตั้งวงมโหรี พื้นที่ด้านข้างสำหรับแขกที่มาในงาน พื้นที่ด้านในมีห้อง 2 ห้องซึ่งยกพื้นสูงกว่าโถงห้องชั้นนอกเป็นห้องนอนสำหรับญาติผู้ใหญ่และห้องชั้นในสุดสำหรับคู่บ่าวสาว (Try, 1999)

นอกจากนี้มีการถือฤกษ์ยามที่ต้องสร้างเรือนให้เสร็จภายในวันเวลาที่กำหนด Mr. Srei U ได้บรรยายเกี่ยวกับเดือนที่ควรสร้างเรือนว่า ควรเป็นเดือนธันวาคม มีนาคมและพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงฤดูแล้งไม่มีฝนตก และวันดีที่ควรยกเสาเรือนคือ พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ และเสาร์ (Dauanvuth and Muan, editors, 2001) โดยต้องสร้างเรือนให้เสร็จก่อนวันอาทิตย์ (Try, 1999) ข้อนี้ตรงกับคติการปลูกเรือนของไทยแต่เดิมว่าวันอาทิตย์ วันอังคารและวันเสาร์ไม่ดี ซึ่งมีเพียงวันเสาร์ที่คติไทยว่าเป็นวันไม่ดีต่างจากเขมร ดังในเอกสารของพระยาอนุมาณราชธน(2531: 51) ได้อ้างอิงว่า

> กำหนดวันฤกษ์ขุดหลุมเสาและปลูกเรือน ท่านห้ามปลูกเรือนวันเสาร์ไม่ดี วันอาทิตย์ วันอังคาร ก็ไม่ดี วันจันทร์ วันพุธ วันพฤหัส ดี วันศุกร์ไม่ดีไม่ชั่ว เป็นกลางๆ

คติของเขมรยังห้ามก่อสร้างเรือนในตอนกลางคืนต้องทำเฉพาะช่วงกลางวันเท่านั้น เรือนหอต้องสร้างเสร็จก่อนฤกษ์ 1 วัน ขั้นตอนการก่อสร้างเริ่มจากการกำหนดพื้นที่โดยหมอดู ตั้งเสาเอกคือเสากลางเรือน มีการเซ่นสรวงบูชา ขึ้นโครงและมุงหลังคา ทำพื้นและผนังเป็นลำดับสุดท้ายข้อห้ามนี้เช่นเดียวกับการปลูกเรือนไทย เพราะถ้าขึ้นโครงหลังคาเสร็จก่อนเที่ยงวันจะได้ช่วยบังแดดหรือหากเกิดฝนตกก็จะได้ไม่เปียกฝน ซึ่งสามารถทำงานต่อได้ (พระยาอนุมาณราชธน, 2531) เรือนไทยก็มีข้อห้ามไม่ให้ปลูกเรือนตอนค่ำเช่นกัน ซึ่งในทางปฏิบัติเวลาค่ำย่อมทำงานลำบากเพราะมองไม่เห็น จึงอาจเป็นอันตรายในการทำงาน

การวางผังพื้นที่ภายในเรือนจึงสะท้อนการเตรียมพื้นที่จัดงานแต่งงาน การกำหนดห้องต่างๆ ภายในเรือนก็สัมพันธ์กับกิจกรรมและพิธีกรรมในวันแต่งงาน เช่น การแบ่งพื้นที่สำหรับแขก พื้นที่สำหรับญาติและบ่าวสาว เป็นต้น ดังภาพ

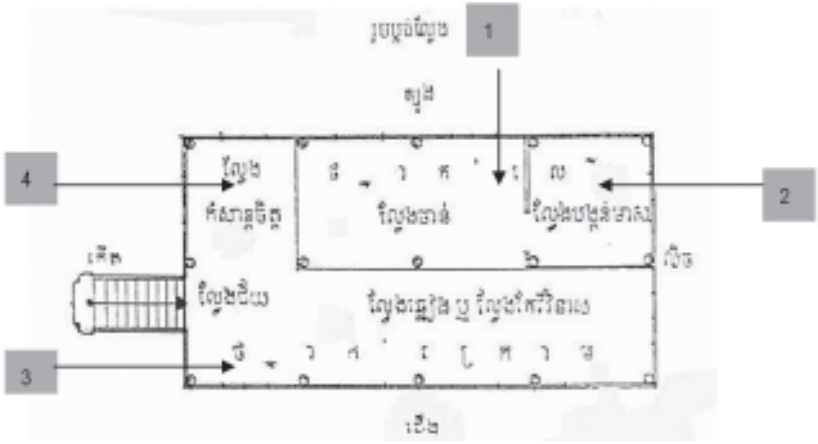

ภาพที่ 17 แสดงผังพื้นเรือน (ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

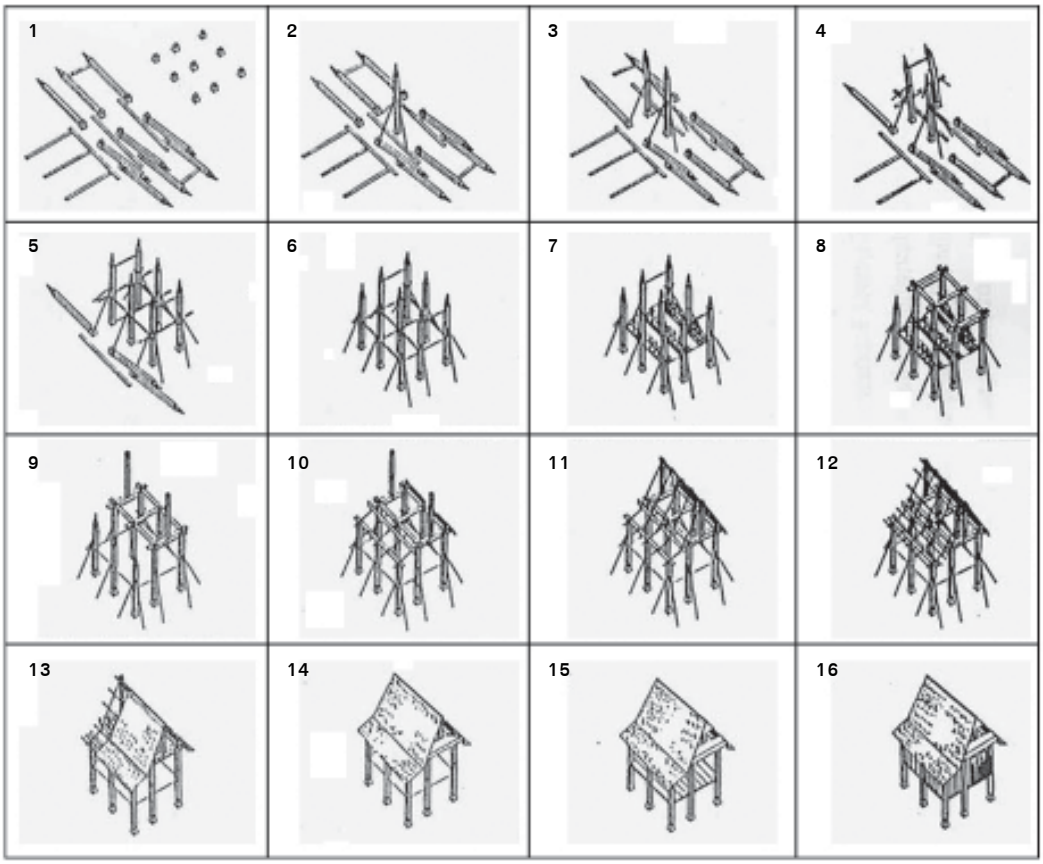

ภาพที่18 ขั้นตอนการสร้างเรือนเขมร (ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

โดยมีการแบ่งห้องต่างๆ ดังนี้

1. Lveng Chan อ่านว่า ลเวียงจัน (จันเป็นชื่อห้องไม่มีคำแปลในพจนานุกรม)
   เป็นห้องนอนสำหรับพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ในบ้านฝ่ายหญิง
2. Lveng Bang Kon Meas อ่านว่า ลเวียง บังกล แม
   เป็นห้องนอนของฝ่ายหญิงที่จะแต่งงาน โดยฝ่ายชายจะย้ายมาอยู่เรือนฝ่ายหญิงหลังแต่งงาน
3. Lveng Keovineas, Lveng Chreang อ่านว่า ลเวียง แก้ววินาส หรือ ลเวียงเชรียง
   พื้นที่สำหรับพิธีแต่งงานโดยมีสินสอดทองหมั้นของฝ่ายชายและเป็นพื้นที่สำหรับญาติหรือแขกที่มาในงาน
4. Lveng Kamsan Chet อ่านว่า ลเวียง กัมสัน จิต
   พื้นที่สำหรับตั้งวงปี่พาทย์มโหรีในการบรรเลงเพลงประกอบพิธีแต่งงาน

(Lveng อ่านว่า ลเวียง แปลว่า ส่วนหรือห้อง คำอ่านและคำแปล, อ.ดร.ใกล้รุ่ง อามาระดิษ และ Mr. Somethearith Din)

จะเห็นว่าพื้นที่ หมายเลข 1 และ2 จะเป็นพื้นที่ส่วนตัวของครอบครัวคือ ห้องนอน ซึ่งมีลำดับและตามความอาวุโสห้องนอนด้านนอกเป็นของพ่อแม่ฝ่ายหญิงส่วนห้องด้านในเป็นห้องบ่าวสาว ส่วนพื้นที่โถงภายนอกจะใช้สำหรับญาติหรือแขกที่มาร่วมพิธีกรรมและพื้นที่ตั้งวงมโหรี และใช้พื้นที่ต่อเนื่องจากด้านหน้าถึงด้านข้างบ้าน ในกรณีที่มีการต่อเติมเรือนหรือขยายครอบครัว เรือนเขมรจะขยายห้องอีกด้านของโถงเพื่อใช้โถงนี้ร่วมกัน

อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าการปลูกเรือนนั้นถือคติเกี่ยวกับการแต่งงานแม้ปัจจุบันการปลูกเรือนจะไม่ได้เริ่มจากการทำพิธีแต่งงานเช่นนั้นทั้งหมด แต่คำเรียกชื่อห้องต่างๆ ในเรือนก็มีความหมายถึงสอดคล้องกับการจัดงานแต่งงาน คำว่า Lveng Kamsan Chet อ่านว่า ลเวียง กัมสัน จิต แปลว่าห้องเพื่อความรื่นรมย์จิต ซึ่งสอดคล้องกับห้องโถงการตั้งวงมโหรีในงานแต่งงาน อ.ดร.ใกล้รุ่ง อามระดิษ ให้ความหมายว่าเป็นห้องพักผ่อนและเป็นห้องสำหรับพิธีกรรมเมื่อมีการแต่งงาน แต่เมื่อสอบถามคนเขมรถึงพิธีศพซึ่งเป็นพีธีอวมงคลว่าจัดบริเวณใดของบ้าน ก็พบว่าสามารถสวดศพในห้องโถงของเรือนได้เช่นกัน นอกจากนี้ มีอีกคำหนึ่งคือ Lveng Bang Kon Meas อ่านว่า ลเวียง บังกล แม แปลว่า ห้องน้ำสีทอง ใช้เรียกห้องนอนลูกสาวที่ยังไม่แต่งงานซึ่งเป็นที่น่าสงสัยว่ามีที่มาอย่างไร เพราะมีความหมายเช่นเดียวกับทางภาคอีสานของไทย แต่เมื่อได้สอบถามคนเขมรก็ไม่ทราบที่มาเหมือนกัน

6.2 คติความเชื่อเรื่องวัสดุในการปลูกสร้างเรือน

ในเอกสารได้อ้างว่าคติความเชื่อนี้มีปรากฏมาตั้งแต่สมัยนครวัต (ศตวรรษที่ 9-15) ถึงการนำไม้จากป่ามาใช้ในการสร้างเรือน (Try, 1999) ดังนี้

ก่อนตัดไม้ต้องมีการบวงสรวงขออนุญาตเทพยดาก่อนและมีข้อห้ามว่าต้นไม้ต่อไปนี้ไม่ควรตัดไปสร้างบ้านเรือน

- ต้นไม้ที่มีรังนก รังผึ้ง หรือแมลง
- ต้นไม้ที่ที่มีรอยหมูป่ามาถูต้นตามลำต้น
- ต้นไม้ที่มีรอยแตก มีโพรงหรือรู
- ต้นไม้ที่มีรสขม
- ต้นไม้ที่ล้มไปด้านเดียวกับคนตัดหรือคนปีน
- ต้นไม้ที่ล้มไปทางทิศตะวันตก
- ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บริเวณทางแยก ระหว่างทางเดินในป่า

จะเห็นว่า ไม้เป็นวัสดุที่คนเขมรใช้ในการปลูกเรือนมานาน ข้อห้ามไม่นำไม้ที่มีรอยแยก มีโพรงหรือรู การรักษาต้นไม้ขนาดใหญ่ ที่มักมีรอยแตกหรือโพรงเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์และแมลง และที่สำคัญไม้ที่มีรูหรือรอยแตกจะไม่แข็งแรงต่อโครงสร้างเมื่อนำไปปลูกเรือน นอกจากนี้ผลพลอยได้จากการกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าวมีส่วนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ช่วยการสงวนและลดการทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น นก และแมลง เพราะมีกฎห้ามตัดต้นไม้ที่เป็นแหล่งพักพิงของสัตว์เหล่านั้น

สำหรับคำว่ามีรอยหมูมาถูที่ลำต้น ในการแปลอาจมีความคลาดเคลื่อนทางภาษา ซึ่งเมื่อสืบค้นกับเอกสารของไทยพบคำว่า ไม้หมูสี ซึ่งน่าจะเป็นความหมายเดียวกัน ดังเช่นหลักฐานเกี่ยวกับไม้ที่ห้ามนำมาปลูกเรือนของไทยก็มีการกล่าวถึง พระยาอนุมานราชธน(2531: 18-19) ได้กล่าวถึงที่มาของชื่อดังกล่าวไว้ว่า

> ถ้าเสาอมเปลือกเป็นรอยตาช้าง (คือเนื้อไม้เป็นแผลช้ำเข้าไป เป็นอย่างไม้ขอนดอก) เป็นรอยเชือกเถาวัลย์รัดถอนคอ เป็นปากช้าง(มีง่ามกิ่ง...ต้องถากทิ้ง...) เป็นเพรียง (คือตา เป็นรู) เป็นตาเรียงหมอน (คือมีตาเรียงกันเป็นแถว) เป็นเป็ดไข่ ไก่ตอด สลักลอด หมูสี และเสาคดอย่างน่องช้าง...<u>เสาเหล่านี้ไม่ดี</u>
> ...เสามีชื่อว่าเป็ดไข่ คือ เสาเรือนที่มีตาเสมอดินซึ่งเป็ดไข่ได้ ถ้ามีตาเหนือดินสักคืบ เรียกว่าๆไก่ตอด...ถ้าราวสักศอก เรียกว่าหมูสี...ธรรมดาไม้ตอนไหนมีตา ตอนนั้นมักไม่แข็งแรง...

> ถ้ามีตาเป็นปุ่มเป็นเปายื่นออกมาสูงกว่าพื้นดินสักศอกหนึ่ง ตรงนั้นหมูชอบเอาสีข้างเข้ามาสี ...ตรงที่มันสีจะกร่อนคอดไป...หมูที่มาสีเป็นหมูป่าหรือหมูที่ไหน ตอบว่าเป็นหมูที่เลี้ยงไว้ในบ้านนั้นเอง

นอกจากนี้ในคติของเขมรยังกล่าวถึงการห้ามตัดต้นไม้ที่มีรสขมซึ่งอาจรวมถึงพืชสมุนไพรที่ใช้เป็น อาหารและยา จึงไม่ควรตัดไปใช้ และควรเก็บการรักษาไม้ใหญ่บริเวณทางแยกน่าจะมีเหตุผลในการจัดระเบียบการใช้ทรัพยากร ทำให้คนที่ต้องการตัดไม้ต้องเสาะหาต้นไม้ในบริเวณกว้าง และกระจายการตัดต้นไม้ใหญ่โดยไม่ตัดเฉพาะพื้นที่ที่เข้าถึงง่ายเท่านั้น ส่วนต้นไม้ที่ล้มไปทางทิศตะวันตกน่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับทิศอวมงคล

6.3 ความเชื่อเรื่องโชคลางและจำนวน

การปลูกเรือนต้องมีหมอดู ในการจัดการ กำหนด และประกอบพิธีกรรม เรือนเขมรมีการกำหนดสัดส่วนขององค์ประกอบต่างๆ เช่น ขนาดหน้าไม้ที่ใช้ประกอบเรือน สัดส่วนของส่วนต่างๆ ของเรือนซึ่งในบทความนี้อาจไม่ได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับสัดส่วนทั้งหมดแต่จะยกตัวอย่างที่น่าสนใจดังนี้

- บันได

กำหนดจำนวนขั้นบันไดด้วยตัวเลขมงคล คือ จำนวนขั้นบันไดต้องเป็นเลขคี่ โดยมีการใช้ตัวเลขและมีความหมายถึงมงคลดังต่อไปนี้

จำนวนขั้นบันได	3 ขั้น	หมายถึง อดีต ปัจจุบันและอนาคต
	5 ขั้น	หมายถึง ศีล ห้า มงคลแก่ชีวิต
	7 ขั้น	หมายถึง ทสะ แห่งชีวิต (การวนรอบแห่งชีวิตน่าจะหมายถึงวันทั้ง เจ็ดในรอบสัปดาห์)
	9 ขั้น	หมายถึง จำนวนสีมา (หรือจำนวนลูกนิมิต เมื่อสร้างพระอุโบสถในวัด)

จำนวนขั้นบันไดที่เหมาะสมที่สุดคือเลข 5 ซึ่งถ้าเทียบเป็นความสูงตามจำนวนขั้น ๆ ละ 25-30 เซนติเมตร ต่อก้าว บันได 5 ขั้นต้องก้าว ก้าว ความสูงของพื้นชั้นบนกับใต้ถุนจะสูงประมาณ 1.50-1.80 เมตร ซึ่งเป็นความสูงเฉลี่ยของพื้นดินถึงพื้นชั้นบน

คติเรื่องจำนวนขั้นบันไดที่เป็นเลขคี่ ตรงกับคติของไทยที่กล่าวว่า บันไดคู่เป็นบันไดผี บันไดคี่เป็นบันไดคน พระยาอนุมานราชธน(2531) ก็กล่าวว่าน่าจะเป็นการถือเอาจำนวน เป็นโชคราง และโหราศาสตร์

ภาพที่19 แสดงจำนวนขั้นบันไดที่เหมาะสมที่สุด คือ5 ขั้น
(ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

ข้อสังเกตตามหลักการออกแบบบันไดในปัจจุบัน การก้าวเท้าในขั้นแรกกับขั้นสุดท้ายจะเป็นเท้าข้างเดียวกันจึงไม่สะดุดจังหวะการก้าวขึ้นลงบันได ดังนั้นจำนวนขั้นบันไดจึงเป็นเลขคี่ นอกคติความเชื่อเรื่องโชคลางนี้เป็นกุศโลบายโดยนำคติคำสอนในพุทธศาสนานำมาผูกกับตัวเลขมงคล

- อกไก่

ตัวอย่างความเชื่อโชคลางที่ปรากฏจนถึงปัจจุบัน คือผ้ายันต์ โดยนำผ้าสีแดงเขียนคำมงคลที่มีความปลูกเรือน ผ้ายันต์ที่ใช้มี 2 แบบ หมายปกปักษ์รักษาผู้อยู่อาศัย ผ้ายันต์นี้วางบนอกไก่ของเรือนตั้งแต่ตอนเริ่มยกเสาเอกเรือนคือ ยันต์สี่เหลียม คุณรัฐพล ศิลปอาชา ได้แปลภาษาเขมรขยายความเพิ่มเติมโดยอธิบายความหมายถึงท้าวเวสสุวัณที่ดูแลจตุรเทพ และปกป้องทิศทั้งสี่ คือ ทิศเหนือ ใต้ ตะวันออกและตะวันตก ส่วนยันต์สามเหลี่ยมรูปร่างเหมือนปีกนก แทนความหมายถึงนกกรวดจากทศชาดกที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นนกกรวดและสามารถปัดเป่าไม่ให้ไฟไหม้รังนกได้ จึงเป็นความหมายเสริมสิริมงคลหากนำยันต์ดังกล่าวมาวางบนอกไก่เรือนเหนือศีรษะของผู้อยู่อาศัย (Try, 1999) ซึ่งตรงกับข้อความของ Mr.Srei U ที่ว่าผ้ายันต์สีแดงวาดภาพรูปตานกคุ้ม(Quail) ซึ่งแขวนไว้บนเสากลางเรือนเพื่อป้องกันไฟไหม้เรือน (Dauanvuth and Muan, editors, 2001)

เพื่อศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือนเขมร

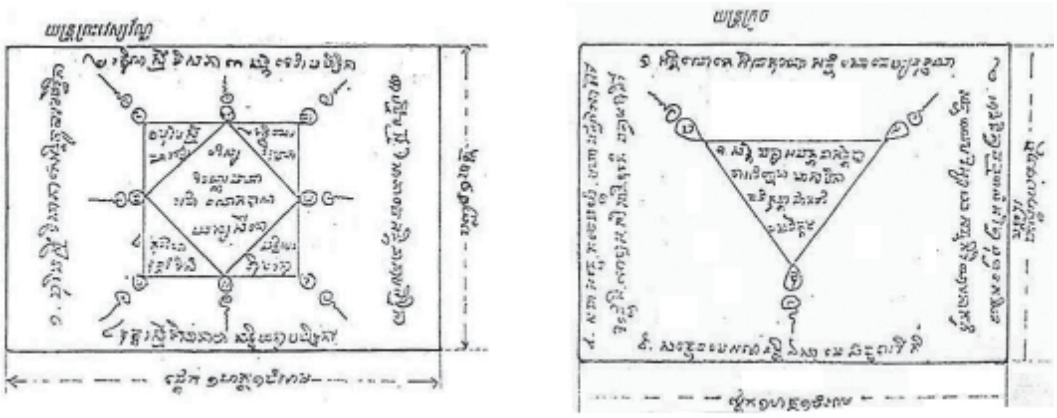

ภาพที่ 20 ผ้ายันต์สี่เหลี่ยมและสามเหลี่ยม (ที่มา Ministry of Royal Palace , 2000)

คติเรื่องผ้ายันต์บริเวณอกไก่และสีแดงที่เป็นสีมงคล เหตุผลและที่มาได้มีการวิเคราะห์ของพระยาอนุมานราชธน(2531: 84,89,88) สำหรับประเพณีปลูกเรือนของไทยและของประเทศอื่นไว้ว่า

> เรือนของชนชาติเมารี ชาวพื้นเมืองในเกาะนิวซีแลนด์ ใช้ด้านสกัดเป็นหน้าเรือน และเรือนนั้นก็มีลักษณะเป็นโรง ที่บนหัวอกไก่ทำเป็นรูปหน้ากากมีตาโต...คล้ายกันกับชาวมลายูพวกหนึ่งในเกาะสุมาตรา แต่รูปนั้นมีเขาอย่างเลียงผา ...รูปเหล่านี้มีไว้ที่อกไก่และหน้าจั่วทำไม เห็นว่าทำไว้เป็นเครื่องป้องกันสิ่งร้ายที่มองไม่เห็นตัว ...มากว่าเพื่อความงาม คงเป็นความเชื่อในลัทธิผีสางเทวดา
>
> ที่ตรงหน้าจั่วของเรือนไทย มักทำเป็นลายซึ่งวางไม้ลดหลั่นกันขึ้นไปเป็นอย่างรูปพนม เรียกว่าหน้าพรหม หรือ พรหมพักตร์ เมื่อเวลาปลูกเรือนก็มีการทำขวัญจั่ว โดยมีผ้าขาวแดงเย็บประกบกันผูกห้อยไว้ที่หน้าจั่ว มีการเจิมเป็นรูปพนมตารางที่นั้นด้วย ทำเช่นนี้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เรือน ...ว่าเป็นเครื่องป้องกันอันตราย
>
> ...เหตุไรจึงทาสีแดง ถ้าพิจารณาดูรู้สึกว่าสีแดงเกี่ยวข้องกับเรื่องผีเรื่องเจ้าอยู่บ่อยๆ ที่สถิตของผีลานนาไทยก็เป็นผ้าแดง หลักเมืองก็ต้องทาสีแดง ...ที่ธรณีประตูทาสีแดง ก็จะมาจากคติที่ถือว่าเป็นที่อยู่ของผี ...เห็นจะหมายความว่าไฟ ซึ่งมีเดชเป็นสง่าน่าเกรงขาม...ผีอื่นเห็นแล้วกลัวไม่กล้าเข้า เหตุดังนี้สีแดงจึงเป็นสีมงคล

แสดงว่าที่มาเรื่องผ้ายันต์มีในหลายชนชาติโดยเฉพาะการปิดไว้บนส่วนหน้าหรือส่วนบนของเรือน เช่น อกไก่ อย่างเรือนเขมร หรือ ส่วนหน้าจั่ว อย่างเรือนของไทย ซึ่งจะใช้สีหรือรูปลักษณ์แตกต่างกันไป

- สัดส่วนขนาดของบ้าน

สันนิษฐานว่ามาจากมาตราวัด ซึ่งเขมรก็ใช้มาตราวัดที่ได้รับมาจากประเทศอินเดีย เช่นเดียวกับไทย คือ ระบบ กระเบียด นิ้ว คืบ ศอก วา ฯลฯ ซึ่งเป็นสัดส่วนมนุษย์ ทำให้การก่อสร้างองค์ประกอบต่างๆ ภายในเรือนสอดคล้องกับสรีระร่างกายของผู้ใช้ มาตราส่วนนี้ยังใช้กับขนาดหน้าไม้ วัสดุในการก่อสร้าง และเป็นสัดส่วนที่เหมาะสมกับโครงสร้างตามขนาดช่วงเสาและการรับน้ำหนักด้วย เช่น นิยมปลูกเรือนให้ด้านยาวยาวเป็น 2 เท่าของด้านกว้าง โดย ด้านยาว ยาว 22 ศอก และด้านกว้าง กว้าง 11 ศอก (1 ศอก เท่ากับ 50 เซนติเมตร) เท่ากับด้านกว้าง 5.50 เมตร และด้านยาวเท่ากับ 11.00 เมตร

ภาพที่ 21 สัดส่วนเรือนมีด้านยาวเป็น 2 เท่าของด้านกว้าง (ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

7 องค์ประกอบอื่น ๆ ของเรือนเขมร

ด้านสถาปัตยกรรมนั้นมีองค์ประกอบต่างๆ ที่น่าสนใจ ซึ่งไม่ได้กล่าวในที่นี้ทั้งหมด องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

- บันได

นอกจากบันไดจะกำหนดขั้นด้วยเลขคี่แล้ว รายละเอียดแม่บันไดมีหัวเป็นรูปสัตว์ เช่น นก สิงห์ ม้า เหตุผลน่าจะเพื่อปกป้องคุ้มครองสิ่งไม่ดีไม่ให้เข้าเรือน และบันไดสามารถยกออกเมื่อไม่ต้องการเดินขึ้นลงและป้องกันผู้อื่นปีนขึ้นเรือน

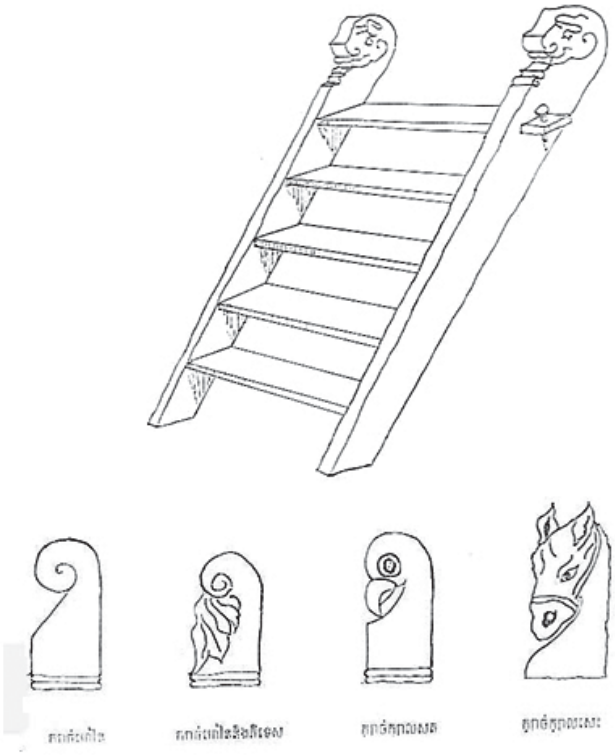

ภาพที่ 22 ภาพสัตว์บริเวณหัวบันได
(ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

– ฐานเสา

ในหลายพื้นที่ของเขมรไม่มีการตอกเข็มฐานราก แต่ฐานเสาจึงเป็นแบบแผ่กว้าง เป็นโครงสร้างวางบนดิน ใช้เสาที่ถ่ายน้ำหนักลงตุ้มหินหรือคอนกรีต อ.ดร.พรพรรณ ฟูตระกูลได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมอีกว่าตุ้มหินหรือคอนกรีตนี้ยังสามารถกันความชื้นจากพื้นดินไปยังเสาไม้อีกด้วย

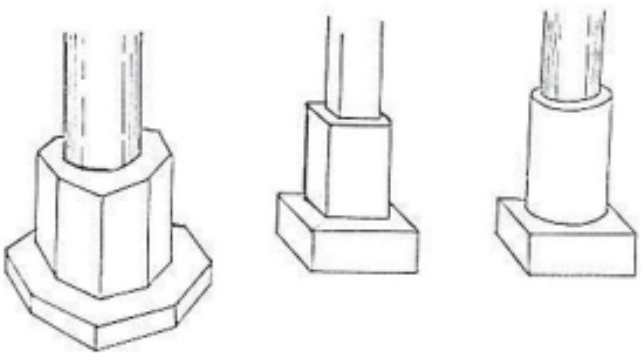

ภาพที่ 23 ฐานเสาวางบนดิน
(ที่มา Ministry of Royal Palace, 2000)

- ยอดหลังคา

มีการประดับยอดหลังคาเพื่อความสวยงามและอาจเพื่อป้องกันนกหรือสัตว์ที่จะมาเกาะหลังคา มีส่วนประกอบ 2 จุดคือส่วนยอดและส่วนชายคา แบบแรกเรียกว่า KamPoul Metr กัมปลูแมตหรือ KamPoul Prom กัมปลู พรหม (กัมปลู แปลว่ายอด, อ.ดร.ใกล้รุ่ง อามาระดิษ) สำหรับยอดบนสุดของหลังคาเรือนแบบปิด และแบบที่สองเรียกว่า Kvay คเวย(ไม่มีคำนี้ในพจนานุกรม, อ.ดร.ใกล้รุ่ง อามาระดิษ) อยู่บริเวณมุมทั้งสี่ของชายคา ดังภาพตามลำดับ

ภาพที่ 24 รูปซ้ายคือส่วนประดับยอดหลังคาและรูปขวาคือส่วนประดับชายคา

สรุป

ข้อมูลในส่วนนี้ได้รวบรวมถึงลักษณะภูมิทัศน์และเรือนพื้นถิ่นของเขมร ซึ่งแสดงถึงคติความเชื่อต่างๆ ที่แฝงมากับคติมงคล คติเหล่านี้มีพื้นฐานจากการเข้าใจภูมิสัณฐาน ภูมิอากาศและความเป็นอยู่โดยอ้างอิงกับธรรมชาติรอบ ดังนั้นลักษณะพื้นถิ่นดังกล่าวจึงเป็นตัวอย่างที่สามารถศึกษาได้จากเรือนพื้นถิ่น ที่ตั้งอยู่ในชุมชนเกษตรกรรมเพราะมีพื้นฐานที่สัมพันธ์กับสภาพธรรมชาติ จึงมีความเหมาะสมที่จะเป็นกรณีศึกษาถึงค่านิยมและวิถีชีวิตเพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของภูมิทัศน์และเรือนพื้นถิ่นได้เป็นอย่างดี ข้อมูลส่วนนี้จึงเป็นประโยชน์ในการศึกษาขั้นตอนการสำรวจพื้นที่ต่อไป เช่น การเลือกที่ตั้ง ผังบ้าน และผังบริเวณ การใช้พื้นที่ภายในบ้าน วัสดุการก่อสร้าง ภูมิทัศน์และวัสดุพืชพันธุ์ และองค์ประกอบต่างๆ ในการอยู่อาศัย อย่างไรก็ตามคติความเชื่อที่รวบรวมนี้คงจะมีอีกมากที่ไม่ได้บันทึกในเอกสารอ้างอิง ซึ่งน่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติมและเปรียบเทียบกับคติความเชื่อในประเทศไทยหรือประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Chheng, T.L. 1996. Typologu of Khmar Habitat: Mission Report. (n.p.): UNDP.

Danavuth, Ly and Muan Ingrid, editor. 2001. Cultures of Independence: House Building. Phnom Penh: Reyum Institute of Art and Culture.

Green, B. and Vos, W. 2001. Threatened landscape Conserving Cultural Environments. London: Span.

Ministry of Royal Palace. Department of Conservation. 2000. Khmer habitat. (n.p.).

Seila Program Cambodia. 2002. Commune Data Base: National Data. (n.p.).

Try, L. 1999. Habitat. (n.p.).

ศรัณยา หล่อมณีนพรัตน์. 2547. รายงานกรณีศึกษาภูมิทัศน์ชุมชนท้องถิ่นเกาะแด็ช (Koh Dach) กัมพูชา : วิถีชีวิต เอกลักษณ์และการเปลี่ยนแปลง. (ม.ป.ท.).

_____. 2548. ศึกษารูปแบบเรือนพื้นถิ่นและภูมิทัศน์ในบริเวณที่พักอาศัยของเกษตรกรชาวเขมรในบริเวณเกาะแด็ช (Koh Dach) จังหวัดกันดล (Kandal Province) ประเทศกัมพูชา. (ม.ป.ท.).

อนุมานราชธน, พระยา. 2531. ปลูกเรือน : ชุดประเพณีไทยของ “เสถียรโกเศศ” เกี่ยวกับชีวิต. กรุงเทพฯ: แม่คำฝาง.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544. ภูมิปัญญาภาคกลาง. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ปริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.